Jaarverslag 2024

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Foto’s omslag

Foto: Ronnie Zeemering
Architect: AC&P | BNA – Architectenbureau Cor & Partner BV
Realisatie: Van den Nagel Modulaire Bouw in opdracht van gemeente Pekela

Aan de Hooiweg in Oude Pekela, op de plek waar voorheen een opvangcentrum voor asielzoekers stond, verrijst een nieuwe, eigentijdse woonwijk. Op deze locatie zijn zeventig modulaire woningen gerealiseerd, waarvan de helft bestemd is voor inwoners van de gemeente Pekela en de andere helft voor tijdelijke huisvesting van statushouders.

De sociale huurwoningen zijn gevarieerd van opzet en nagenoeg klaar om bewoond te worden. De wijk krijgt een gezamenlijke parkeervoorziening en wordt ingericht met veel aandacht voor groen en water, wat bijdraagt aan een prettige en leefbare omgeving.

Met deze ontwikkeling geeft de gemeente Pekela invulling aan de groeiende behoefte aan betaalbare woonruimte. Tegelijkertijd wordt bijgedragen aan een inclusieve gemeenschap waarin mensen met verschillende achtergronden samenleven.

Lees ook onze bijdrage aan dit project op pagina 78.

Inhoudsopgave

Ga direct naar de gewenste pagina door erop te klikken!

1. Over Libau

2. De nieuwe generatie van Libau, hoe kijken jongeren aan tegen het vak?

3. Advies-commissies voor omgevingskwaliteit

4. Ondernemer Bert de Groot over het belang van vroegtijdig overleg

5. Vier voorzitters van de Advies-commissies over het belang van een goed gesprek

6. Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK)

7. Nieuwe gemeentewerf voor gemeente Noordenveld, op circulaire basis

8. Steunpunt Cultureel Erfgoed

9. Archeologie in beeld in Borger

10. Erfgoedloket Groningen

11. Het erfgoed van Groningen, waard om voor te knokken

12. Onze projecten

Samenstelling Commissies en RVT 2024 82
Adviesaanvragen Groningen en Drenthe 84
Jaarrekening 2024 85
Waarderingsgrondslagen 2024 87

Foto: Ronnie Zeemering

Voorwoord

Of je nu leeft in een sfeervol dorp, een fraaie stad of een uitgestrekt landelijk gebied: wanneer je opgroeit in een aantrekkelijke woonomgeving, lijkt de schoonheid ervan soms zo vanzelfsprekend dat je bijna vergeet dat er voortdurende zorg en aandacht nodig is om haar te behouden.

Vaak gaan we een bijzondere omgeving pas echt waarderen wanneer deze onder druk komt te staan door nieuwe ontwikkelingen. Aan de andere kant bieden juist die nieuwe ontwikkelingen in minder aantrekkelijke woonomgevingen soms verrassende kansen voor verbetering. Bij Libau herkennen we beide kanten. Voortdurend stellen we ons de vraag hoe we de kwaliteit van de leefomgeving kunnen behouden of versterken, zodat ook toekomstige generaties ervan kunnen genieten.

Ontwikkeling met oog voor kwaliteit

Economische groei is van groot belang voor de ontwikkeling van onze regio. Opdrachtgevers kunnen daarbij een belangrijke bijdrage leveren aan de kwalitatieve versterking van de ruimtelijke inrichting. Wij ondersteunen hen graag bij het maken van zorgvuldige afwegingen en denken actief mee over mogelijkheden die bijdragen aan een krachtige regionale groei. Sterker nog: economische ontwikkeling en omgevingskwaliteit kunnen uitstekend samengaan, mits er zorgvuldig mee wordt omgegaan, er samenhang is en er wordt samengewerkt tussen de verschillende betrokken partijen en disciplines.

Met bevlogen opdrachtgevers houden we onze omgeving herkenbaar, leefbaar en toekomstbestendig. Ons jaarverslag laat dit zien aan de hand van voorbeelden van inspirerende plannen die zijn beoordeeld door de adviescommissies. Ook de opdracht van de provincie Groningen over ‘De vanzelfsprekende opgave’ illustreert dit. In deze brochure zijn de succesfactoren van een aantal mooie projecten uitgewerkt in een handreiking voor gemeenten.

Bijeenkomsten en interviews

Gemeenten zijn al enige tijd bezig met het vertalen van hun omgevingsvisie naar een omgevingsplan, ondersteund door verschillende bijbehorende programma’s. De visies van zowel de provincie Groningen als de provincie Drenthe bieden hierbij een waardevol kader.

In samenwerking met de provincie Drenthe hebben we het symposium ‘De kracht van de verbeelding’ georganiseerd. Een inspirerende bijeenkomst waarin we professionals meenamen in de stappen die worden gezet richting de Omgevingsvisie van Drenthe. Tijdens kennissessies van de Steunpunten boden wij ambtenaren de gelegenheid om met elkaar in gesprek te gaan en praktische handvatten te delen voor het toepassen van de visie in hun eigen gemeentelijke context.

Ook dit jaar bevat het verslag weer een aantal bijzondere interviews. Zo komen jongeren uit ‘Gen Z’ aan het woord over wat zij belangrijk vinden in hun leefomgeving. Ondernemer Bert de Groot deelt zijn ervaringen met de adviescommissie, en in een dubbelinterview laat de gemeente Noordenveld zien hoe zij haar circulaire ambities waarmaakt met een vernieuwende gemeentewerf. Vier voorzitters van de adviescommissies geven een open inkijk in hun praktijkervaringen, met lessen en valkuilen. Verder lees je hoe kunst en archeologie elkaar versterken in Borger, en vertelt programmamanager Rick Brinks waarom het Erfgoedprogramma van de provincie Groningen essentieel is voor het behoud van ons gedeelde erfgoed.

De bekroning van prijzenswaardige initiatieven

Tot slot dit: bij Libau zien we het graag wanneer inspirerende en waardevolle initiatieven worden beloond. Daarom is Libau mede-initiatiefnemer van ‘De Bronzen Havik’, de architectuurprijs voor het Groninger Ommeland. Deze prijs, met bijzondere aandacht voor goed opdrachtgeverschap, is in samenwerking met GRAS en de NCG in het leven geroepen. Libau is samen met Architectuurpunt Drenthe ook initiatiefnemer bij de ‘Drentse Architectuur Prijs’, die dit jaar weer zal worden uitgereikt.

Dorien Fröling
Directeur Libau

Zicht op molen de Wachter Zuidlaren
Foto: Janna Bathoorn

1. Over Libau

Koersdocument

In 2024 hebben we een koersdocument opgesteld voor de periode 2025-2029. Dit document beschrijft onze visie en aanpak om gezamenlijk te bouwen aan een zo aantrekkelijk mogelijke leefomgeving – nu en voor de generaties na ons. Daarbij focussen we ons op de volgende speerpunten:

1 - Omgevingskwaliteit
2 - Verbinding, samenwerking en participatie
3 - Kennisdeling, onderzoek en innovatie

Scan of klik op de QR-code en bekijk het volledige koersdocument op onze website.

Libau en Monumentenwacht Groningen delen Pakhuis Libau

Organisatieschema

In ons werkveld is het cruciaal dat er integraal wordt gewerkt. Onze collega's brengen hun expertise samen in verschillende lopende projecten. Het onderling afstemmen leidt tot een beter gezamenlijk plan en helpt bij overkoepelende thema's.

Daarom zijn we als volgt georganiseerd:

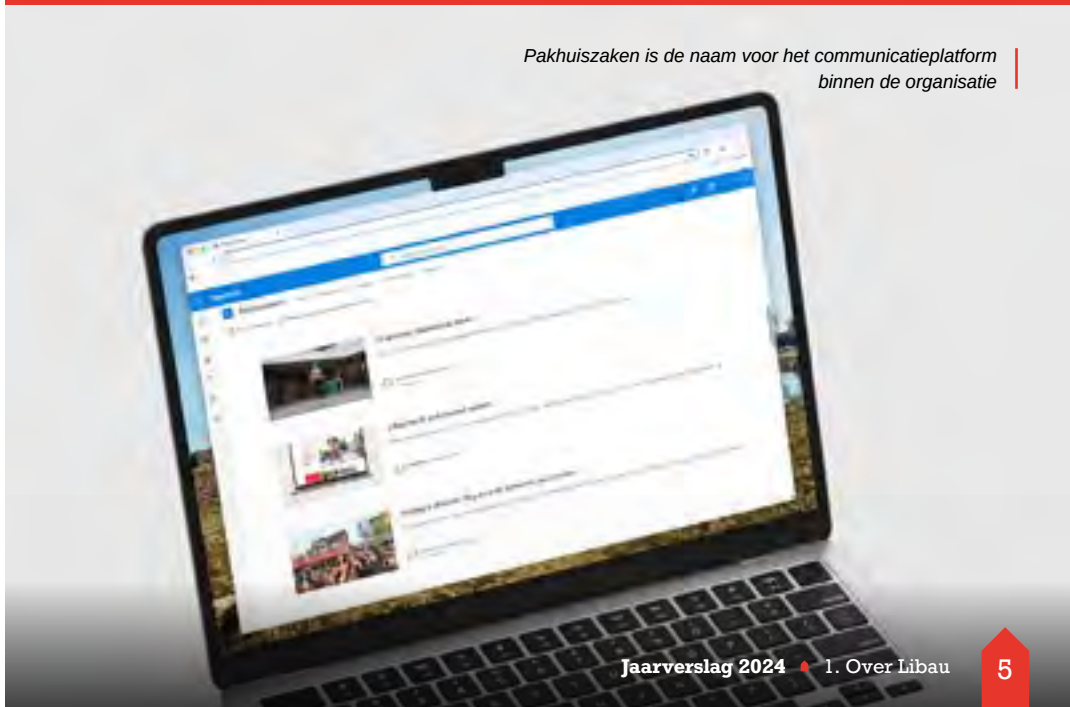
Personeelszaken

Libau hecht veel waarde aan het aantrekken en inspireren van jong talent binnen ons werkveld. In 2024 hebben wij trainees, stagiaires en afstudeerders verwelkomd op de afdelingen ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en communicatie. Naast praktijkbegeleiding bieden wij deze jonge professionals persoonlijke coaching, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen binnen hun vakgebied. Op pagina 14 staat een interview met onze jonge collega's over hoe zij in het werkveld staan en tegen de leefomgeving aankijken.

Pakhuiszaken

Sinds mei 2024 maken we intern gebruik van het digitale communicatieplatform 'Pakhuiszaken'. Hier kunnen collega's nieuws en weetjes met elkaar delen, wat de interne communicatie binnen Pakhuis Libau versterkt. ■

Pakhuiszaken is de naam voor het communicatieplatform binnen de organisatie

Studiereis Zeeland

In april zijn we met het hele team van het Pakhuis per trein naar Zeeland gereisd voor een korte studiereis. We brachten een bezoek aan Middelburg en Goes, waar we onder meer werden ontvangen door onze zusterorganisatie Erfgoed Zeeland voor een interessante presentatie. Een bezoek aan het Watersnoodmuseum bood niet alleen een historisch perspectief, maar gaf ook stof tot nadenken over de ruimtelijke opgaven van vandaag en morgen.
De reis leverde waardevolle inzichten, nieuwe ideeën en inspiratie op.

Archeologisch materiaal verzameld door Aad Bruijns, Kloetinge

Ouwerkerk (Schouwen-Duiveland)

Rondwandeling door Middelburg

Molen de Koornbloem in Goes

Dienstverlening en Communicatie

Huisadviseurschap

Al meer dan tien jaar biedt Libau aangesloten gemeenten de mogelijkheid om tegen een gereduceerd tarief gebruik te maken van het huis-adviseurschap. Binnen deze samenwerking kunnen gemeenten advies inwinnen over ruimtelijke kwaliteit. Sinds 2024 is deze dienst uitgebreid met advies op het gebied van erfgoed en archeologie.

Digitalisering bedrijfsprocessen

In 2024 zijn we gestart met de voorbereiding op de digitalisering van onze bedrijfsprocessen. In 2025 zetten we deze ontwikkeling voort en geven we er concreet invulling aan.

Foto: Ronnie Zeemering

Scan of klik op de QR-code.

Website

In oktober 2024 hebben wij onze vernieuwde website gelanceerd. De nieuwe huisstijl, die we de afgelopen twee jaar hebben doorgevoerd, is nu ook zichtbaar in onze digitale communicatie.

De website maakt een duidelijk onderscheid tussen informatie voor particulieren en ambtenaren, waardoor elke doelgroep snel en eenvoudig de benodigde informatie kan vinden.

De gelukkige winnaars van De Bronzen Havik
Foto: David Vroom

De Bronzen Havik voor het eerst uitgereikt

De Bronzen Havik, de nieuwe prijs voor goed Gronings opdrachtgeverschap en ontwerp, is op 10 december 2024 voor de eerste keer uitgereikt. De eerste prijs ging naar de restauratie en herbestemming van de monumentale boerderij Enne Jans Heerd en wierde Maarhuizen. Zowel de vakjury én publieksjury kenden dit project de eerste prijs toe. Dorpshuis Houtstek in Slochteren werd tweede, de Schoolkerk in Garmerwolde werd derde. Dit laatste project kreeg ook de meeste online-stemmen van alle 41 ingezonden projecten.

De prijs moedigt opdrachtgevers aan om projecten integraal en met oog voor samenwerking op te zetten, waardoor betrokkenheid en samenhang leiden tot echte meerwaarde. De prijs besteedt ook volop aandacht aan de rol die een goed ontwerp kan spelen bij de impact op ons landschap en onze leefomgeving.
De prijs zal eens in de twee jaar worden uitgereikt en is een gezamenlijk initiatief van Nationaal Coördinator Groningen (NCG), GRAS en Libau in samenwerking met de provincie Groningen. Projecten die aanmerking komen voor de prijs moeten binnen de provinciegrens van Groningen liggen en/of daarop betrekking hebben (met uitzondering van de stad Groningen).

De Bronzen Havik is vernoemd naar Wijbrand Havik (1948 – 2022). Wijbrand Havik was ruim dertig jaar lang de inspirerende directeur van Libau en was tegelijkertijd directeur van Monumentenwacht Groningen. Wijbrand Havik heeft met name in de provincie Groningen, maar ook landelijk, veel voor de ruimtelijke kwaliteit betekend. Als geestelijk vader van het beeldkwaliteitsplan legde hij de basis voor de huidige welstandsnota's. Hij zag al vroeg het belang van welstandsadvisering en omgevingskwaliteit. Hij vond dat nieuwe ontwikkelingen moesten bijdragen aan het versterken van de bestaande kwaliteiten, in plaats van deze aan te tasten. ■

De tijdlijn van Libau – onderzoek naar de geschiedenis van de Adviescommissie

Met bijna een eeuw geschiedenis is het goed om te weten waar Libau vandaan komt. Jitske van der Kamp – die de Master History of Architecture and Townplanning aan de Rijksuniversiteit Groningen volgt – heeft tijdens haar stage bij Libau onder andere archiefonderzoek gedaan. Ze heeft jaarverslagen uitgeplozen, notulen gelezen en is in archieven gedoken. Het heeft een tijdlijn opgeleverd met mijlpalen uit de rijke historie van de welstands- en monumentenzorg in de provincie Groningen.

In 1926 werd er voor het eerst ‘de wenselijkheid uitgesproken om maatregelen te nemen tegen het euvel dat op vele plaatsen in de provincie Groningen gebouwen verrijzen, die van weinig goede smaak getuigen, of niet passen in de omgeving’, aldus de Afdeling Groningen van de Vereniging der Nederlandse Gemeenten (VNG). Zij gingen op 18 november 1927 over op het instellen van de ‘Adviescommissie voor Bouwontwerpen en Uitbreidingsplannen in de provincie Groningen’. Op 22 maart 1928 werden de eerste commissieleden benoemd door de Gedeputeerde Staten van Groningen. De eerste tien gemeenten van die tijd die zich aansloten waren de gemeenten Appingedam, Delfzijl, Loppersum, Nieuweschans, Nieuwolda, Noorddijk, Oude Pekela, Wedde, Winsum en Zuidhorn.

Het doel van de commissie, opgericht door gemeenten, was het bevorderen en in stand houden van zowel de bouwkundige als landschappelijke schoonheid van de provincie en dat is nog steeds de doelstelling van stichting Libau.

De informatie zal worden gebruikt bij de voorbereiding van de viering van het 100-jarig bestaan in het 2027/2028.

■ Gedeputeerden Mirjam de Meijer en Gerard Beukema openen het nieuwe onderkomen van de Welstands en Monumentenzorg Groningen. © EFG/Jaap Knegge

Nieuw onderkomen voor welstandstoezicht

Van onze kunstmedewerkster Hanna Hekkema

GRONINGEN — Maar liefst twee gedeputeerden waren gisteren aanwezig bij de officiële opening van de nieuwe huisvesting van het welstandstoezicht van de provincie Groningen. Mirjam de Meijer en Gerard Beukema verrichtten samen de openingshandeling. De Meijer, die als gedeputeerde voor Cultuur ook de monumentenzorg in haar portefeuille heeft, opende met een oude 'Hans en Grietjesleutel' de dubbele deur van het voormalige pakhuis Libau aan de Hoge der A in Groningen. Beukema met een modern ijzeren telje het glazen portaal erachter. Vervolgens baanden beiden zich, nu en dan opgeschrikt door een flinke knal, een weg door de tientallen ballonnen, die in het portaal waren gestrooid.

De openingsceremonie heeft een symbolische betekenis. Sinds 1988 is monumentenzorg, met de invoering van een nieuwe monumentenwet, in hoge mate een taak van de gemeenten geworden. De onafhankelijker adviesrol die de wet daarbij stelt, hebben alle gemeenten met uitzondering van de stad Groningen bij de provinciale welstandscommissie neergelegd. Daarnaast toetst en adviseert de commissie niet meer alleen uitsluitend krachtens de Woningwet over nieuw- en verbouwplannen, maar ook over de oude, monumentwaardige panden in de provincie. Ze neemt daartoe gemeentelijke taken op zich als het adviseren over subsidies en de begeleiding van restauraties. Bovendien voert de instelling het Monumenten Selectie Project (MSP) uit, een vervolg op het MIP (Monumenten Inventarisatie Project), in het kader waarvan zo'n negenhonderd beoefwerken uit de periode 1850-1940 aan de rijksmonumentenlijst worden toegevoegd. De kredere taakstelling komt tot uiting in de nieuwe naam, die de organisatie sinds gisteren heeft: Welstands- en Monumentenzorg Groningen. Om de naamsverandering luister bij te zetten, keerde de voorzitter van het bestuur van Welstands- en Monumentenzorg Groningen, de Stadskanunnikker wethouder Geet van den Bremen, een restauratiesubsidie toe aan de eigenaar van de woegbrug in Ulrum, een ontwerp uit 1929 van architect W. Retsema en een van de nieuwe monumenten van de provincie.

Jaarlijks adviseert de Welstands- en Monumentenzorg Groningen over ongeveer vierduizend bouwaanvragen en zo'n vijftig plannen (restauratie of verbouw) van monumenten. Inzet is het bevorderen van de kwaliteit van de bebouwde omgeving. De toetsingscriteria liggen vast, maar bij de toepassing daarvan kwaliteitscriteria van de provincie wordt bijvoorbeeld wel strenger te werk gegaan als op andere plekken.

Tot voor kort was de provinciale welstand gevestigd in de Willem Lodewijkpassage. Ze was een van de eerste bewoners van dit koerstertijd voorbeeldige stadsvernieuwingsproject naar een ontwerp van Latta en Stevenberg. De passage is in de afgelopen jaren echter nogal verpauperd. Reventlow was beschikbare ruimte in de loop der tijd te krap geworden. Met het nieuwe onderkomen in het pakhuis Libau, een pand met een bouwgeschiedenis die terug gaat tot de 13-de eeuw, heeft Welstands- en Monumentenzorg Groningen een heel passende behuizing gekregen.

Op 25 oktober 1995 vestigt Libau zich in het voormalige Pakhuis Libau aan de Hoge der A in Groningen

Monumenten en CO_2-reductie: impact van restauratie en verduurzaming

Vijf Groninger rijksmonumenten zijn recent gerestaureerd én verduurzaamd met steun van de GRRG-subsidie. Daarbij is geïnvesteerd in isolatie, verbeterd glas en duurzame energiebronnen. In samenwerking met de Hanzehogeschool onderzocht Libau de effecten hiervan op erfgoedwaarden, energieprestaties en milieubelasting – een vernieuwend onderzoek, omdat dit nog niet eerder zo diepgaand is gedaan.

De situatie vóór en ná verduurzaming is met elkaar vergeleken. De erfgoedwaarden werden soms aangetast, bijvoorbeeld door isolatiemaatregelen, maar in andere gevallen versterkt, zoals bij reconstructie van historische elementen. De energieprestatie verbeterde aanzienlijk: het gemiddeld aardgasgebruik daalde met 32%, en het elektriciteitsverbruik zelfs met 92% – mede dankzij de inzet van zonnepanelen. Ondanks de gestegen energiekosten (+29%), bleven de kostenstijgingen onder de landelijke trend van +69% (CBS, 2020–2022).

De CO_2-uitstoot door energieverbruik daalde met 22%. Dat is nog onder de landelijke doelstelling voor monumenten (40% in 2030, 60% in 2050), maar de context is belangrijk: bij twee panden werd het verwarmd volume door herbestemming vergroot met een factor 2 tot 7. Als ook het materiaalgebruik wordt meegerekend, komt de gemiddelde CO_2-reductie op 18%. Hiervoor bestaan geen landelijke normen, maar het behoud van materialen draagt juist bij aan circulaire waarde – een aspect dat in deze berekeningen nog niet volledig is meegenomen.

Conclusie: Restauratie en verduurzaming van monumenten kunnen wél degelijk bijdragen aan energiebesparing en CO_2-reductie – tot 18% over een periode van 30 jaar – vaak zonder of met slechts beperkt verlies van monumentale waarden. Dat biedt perspectief voor toekomstgericht erfgoedbeleid.

Meer informatie lees je door de QR-code te scannen of erop te klikken. →

Heiliggravenweg 2, Appingedam, één van de onderzochte rijksmonumenten in de provincie Groningen
Foto: Mark Sekuur

Foto: Provincie Groningen

Bekijk de aftermovie door de QR-code te scannen of erop te klikken.

Symposium ‘Als alles beweegt’

Op 19 september 2024 vond in de Schoolkerk te Garmerwolde het erfgoedsymposium Als Alles Beweegt plaats. Dit evenement werd georganiseerd door de provincie Groningen in samenwerking met partners van het Erfgoedprogramma Groningen. Libau zat namens het Erfgoedberaad in de organisatie van dit symposium. Het symposium bracht ruim 160 erfgoedprofessionals samen om te discussiëren over de dynamiek van erfgoed in een veranderende samenleving. Het centrale thema van het symposium was erfgoed als brug tussen verleden en toekomst. De bezoekers namen deel aan inspirerende lezingen en excursies naar erfgoedlocaties in de provincie Groningen.

Drenthe – De kracht van de verbeelding

Op 3 oktober organiseerde de provincie Drenthe een inspirerend symposium “De kracht van de verbeelding”. Libau heeft meegeholpen met het organiseren hiervan. Deze bijeenkomst – de derde in een reeks inhoudelijke sessies voor bestuurders, beleidsmedewerkers en vakspecialisten – stond in het teken van de voorbereiding op de nieuwe Drentse omgevingsvisie. De unieke kenmerken en het landschap van Drenthe worden breed gewaardeerd, door jong én oud. Maar hoe zorgen we ervoor dat we er ook in de toekomst zorgvuldig én creatief mee omgaan?

In de sfeervolle oude melkfabriek in Bunne gingen we daarover in gesprek. Met prikkelende bijdragen van planoloog Zef Hemel en landschapsarchitect Benno Strootman, én met verrassend theater van De Futuristen, werd het een dag vol nieuwe inzichten, energie en verbeeldingskracht.

De deelnemers reageren op een voorgelegde stelling

Medewerkers werkzaam in Pakhuis Libau
Foto: Ronnie Zeemering

2. De nieuwe generatie van Libau, hoe kijken jongeren aan tegen het vak?

Het aantal jonge medewerkers bij Libau is de afgelopen jaren flink toegenomen. Ze zijn afkomstig uit allerlei disciplines en bezetten diverse plekken binnen de organisatie. Wat hen bindt, is de belangstelling voor de ruimte om ons heen. In een rondetafelgesprek maken we nader kennis met hun ambities, bezorgdheden en drijfveren.

Tekst: Kees de Graaf
Fotografie: Ronnie Zeemering

Uit de voorstelronde bij het begin van het gesprek blijkt dat de zeven jonge professionals die zijn aangeschoven, verschillende achtergronden hebben. Sommigen zijn al klaar met de studie en werken hier, anderen zijn nog bezig. Ze lopen hier stage, of werken aan hun afstudeeropdracht. De opleidingen variëren van Built Environment tot architectuurgeschiedenis. Die variatie komt terug in de functies die ze vervullen, van het meedraaien met de front-office, een inzet bij Dienstverlening & Communicatie tot en met het meelopen bij het Team Ruimtelijke Kwaliteit.

Met leeftijden tussen de 20 en 25 jaar en een dagelijkse schermtijd van drie tot vijf uur – zo geven ze desgevraagd aan – gaat het hier om de ‘Generatie Z’, afgekort tot ‘Gen Z’ en fonetisch uitgesproken als ‘dzjen zie’. Deze generatie is geboren tussen 1995 en 2012, volgt op de ‘Millennials’ en groeit op in een wereld vol digitale mogelijkheden – maar ook de nodige crises. Het gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid is groot, evenals de aandacht voor inclusiviteit, diversiteit, persoonlijke ontwikkeling en betekenis vinden in het werk.

Vrouwen en mannen

Eerste vraag aan de groep: herkennen de jongeren zich in dit algemene beeld? Janneke let zeker op aspecten als diversiteit en inclusiviteit, zo geeft zij aan. De man-vrouwverhouding is iets wat haar opvalt: “Hoeveel vrouwen zitten er bijvoorbeeld hier aan tafel?” Simone valt bij: “De man (in dit geval gespreksleider Dirk Bruin, red.) zit weer aan het hoofd en leidt het gesprek, daarmee wordt het toch op een bepaalde manier gestuurd.” Joost vindt de gegeven beschrijving van Gen Z “wel accuraat”, Jorrit let niet per se op inclusiviteit, maar kent het begrip wel: “Probeer iedereen er op een goede manier bij te betrekken.”

Kijkend naar het werkveld van de ruimtelijke kwaliteit constateert Janneke dat er meer mannen dan vrouwen in werken. “Terwijl vrouwen vaak een andere kijk op de wereld hebben. Mijn ervaring leert dat mannen zich sneller laten horen. Toch denk ik niet dat het gaat om een verhouding van 50-50; uiteindelijk moet je gekozen worden op basis van je vaardigheden en kwaliteiten.” Jacco vindt zijn collega Simone “heel uitgesproken” en die bevestigt dat: “Dat leer je ook wel in dit veld. Op je strepen staan, anders sta je gelijk met 1:0 achter.” Thijs constateert, het werkveld en de instroom van jongeren overziend, dat “mannen op een gegeven moment naar de technische kant van het vak doorstromen en vrouwen meer naar de architectuur c.q. de creatieve kant.” De jongeren zien dat de verhouding tussen vrouwen en mannen op het gebied van ruimtelijke kwaliteit wel steeds evenwichtiger wordt. Zo komen er steeds meer vrouwelijke architecten aan de top en ook bij marktpartijen zoals projectontwikkelaars neemt het aandeel vrouwen toe.

Het grotere plaatje

Inmiddels bevinden alle zeven jongeren zich nu dus in de Libau-wereld van ruimtelijke kwaliteit en erfgoed. Ze kunnen daar de eigen passie zeker in kwijt, zo geeft Thijs aan: “Als kind zat ik al dorpjes te tekenen. Voor mijn studie bouwkunde ben ik nu bezig met de manier waarop dorpen verantwoord kunnen uitbreiden; ik vind de overgang tussen stedenbouw en architectuur heel interessant.” Tim had al langer de interesse voor geschiedenis, wilde eerst architect worden maar koos toch voor het grotere plaatje, ruimtelijke ontwikkeling als geheel. “Met een fascinatie voor hoe gebouwen en gebieden ontstaan en bijdragen aan de identiteit daarvan.” Joost is weliswaar geschoold in de ICT maar wil graag door in de communicatie. “Mijn vader heeft kunstgeschiedenis gestudeerd dus ik kreeg dat altijd thuis al mee. Om ons heen zien we ook veel vormgeving. De gemaakte keuzes zijn vaak niet algemeen bekend. Daar kunnen we mensen nog veel meer over uitleggen en de digitale middelen kunnen daar zeker bij helpen.”

Simone was gek van het bekende spel Minecraft en koos voor een studie Bouwkunde: “Ik dacht: ik word architect en ga met mijn laarzen op de bouwplaats staan.” Inmiddels doet ze een vervolgstudie (Society, Sustainability & Planning, red.), omdat ze toch meer geïnteresseerd is het hogere schaalniveau duurzaamheid. Jacco kan het beamen, na stages bij een architectenbureau en de gemeente vond hij bij Libau “het niveau er net tussenin”. Voor Jorrit, student bedrijfskunde, geldt hetzelfde: “Ik begreep dat Libau bezig is met het optimaliseren van de administratieve processen, dat vind ik interessant.”

Janneke sluit de rij: “Ik ben van kinds af aan gefascineerd door andere werelden. Over mijn studie architectuurgeschiedenis werd gezegd dat werkloosheid mijn lot zou zijn maar het liep dus anders. Ik vind het heel interessant hoe de gebouwde omgeving een verhaal kan vertellen, een kijkje biedt in een andere wereld en ons waardevolle lessen leert – ook met het oog op de toekomst. We creëren plekken en kiezen bewust om bepaalde elementen te behouden, die mensen raken en betekenis geven in hun dagelijks leven. Dat is precies wat me zo aanspreekt in dit vakgebied.”

Grenzen aan behoud

Dat er door de aardbevingen in het Noorden juist nu ook waardevolle plekken verloren gaan, is iets dat bij de jongeren tot bezorgdheid leidt. Tegelijkertijd is er ook het besef dat niet alles bewaard kan blijven. De behoefte aan nieuwe woningen kan er bijvoorbeeld ook toe leiden dat open landschap wordt bebouwd – of oudere gebouwen worden afgebroken. Simone: “Het houdt ergens op. Voldoende woonruimte is ook belangrijk voor de toekomst. Ergens moet je die afweging maken.” Tim: “Ik heb wel moeite met de ruimte die wordt ingenomen door al die velden met zonnepanelen. Leg die liever op daken van bestaande gebouwen.” Joost vindt oude gebouwen leuk, maar ook hij vindt dat er grenzen zijn aan ‘behoud’: “We moeten zeker ook niet te veel slopen maar ik denk dat er genoeg ruimte is voor nieuwe woningen: op agrarische gronden. Waarom zijn er zoveel boeren met zoveel hectares grond, dat is helemaal niet nodig. Al dat voedsel gaat toch naar de export.” Het zet de onderlinge discussie op scherp, Janneke geeft aan dat “we te veel willen in dit land. Niet alles

kan in de beperkte ruimte, we moeten keuzes maken. Ik zou het jammer vinden wanneer het hele noorden op de Randstad gaat lijken. Dat er een Vinex-wijk wordt neergezet waardoor het landschap verloren gaat. Ik vind het zorgelijk hoe mensen naar agrarisch erfgoed kijken en hoe gemakkelijk er dingen worden afgebroken.”

V.l.n.r. Joost van der Laan, Thijs Janssen, Jacco Knobbe, Janneke Schut, Tim Havinga en Simone Heidema

Thijs heeft wel moeite met de afbraak van karakteristieke panden maar heeft er minder problemen mee om dorpen en steden verder uit te breiden: “Als ik maar een woning heb.” Joost: “Zolang je de nieuwbouw maar bouwt in de stijl van de omgeving kan het prima.”

Simone wijst op het belang van de sociale samenhang: “De oude kernen van steden en dorpen moet je zeker behouden maar de identiteit van het noorden is meer dan alleen gebouwen. Ik merk het in de stad: de jonge mensen, de gezelligheid, de nuchterheid. Zo heeft elke plek zijn eigen context.”

Niet te veel bouwen

Het belang van de eigen identiteit van buurten, dorpen en steden wordt door de jongeren volmondig erkend. Thijs verwoordt het zo: “Kijk naar Flevoland, dat is niet op een natuurlijke manier gegroeid zoals het landschap hier in het noorden. Het is ontstaan omdat er gebouwd moest worden en voedsel geproduceerd.” Jacco: “Om goede redenen overigens; Almere is neergezet om Amsterdam te ontlasten.” Thijs: “Klopt, maar het laat onverlet dat we heel goed moeten kijken wat we toevoegen aan de structuur en identiteit die we hier hebben. Daarnaast moeten wij ook oppassen met te veel bouwen. Op dit moment groeit de bevolking maar we weten ook dat het anders kan gaan.”

Het gesprek komt, nu we het over dorpen en steden hebben, op de eigen woonvoorkeuren van Gen Z. Jacco heeft vrienden die eerst in de binnenstad van Groningen woonden: “Nu wonen ze in Eelde maar ze missen de drukte van de stad, ze hebben spijt van hun keuze.” Joost vindt het in Eelde juist heerlijk: “De rust, het groen.”

Janneke: “Onze generatie kijkt scherp naar de verhouding werk-privé en woont daarom liever in de stad. We vinden sociale activiteiten belangrijk – juist in dit digitale tijdperk. Daarbij is de FOMO (Fear Of Missing Out, red.) heel groot.” Simone herkent dat: “Ik ben midden in de stad opgegroeid.

Als ik ergens langer dan 15 minuten heen moet fietsen, vind ik dat al erg.
“Tim nuanceert: “Ik ben gewend aan een groot dorp met alle voorzieningen, ik wil zeker niet minder. Maar het hangt sterk samen met waar je bent opgegroeid. Je kunt hier niet voor onze hele generatie uitspraken over doen.”

Toekomstbestendig

De woningnood speelt hier wel als een belangrijke factor doorheen: waar kunnen jongeren nog een huis bemachtigen? In de dorpen blijkt dat lastig omdat er in de regel weinig betaalbare nieuwbouw plaatsvindt. Maar ook in de steden is het niet eenvoudig. Simone: “Een vriend van mij werkt nu een paar jaar en kan een hypotheek krijgen van 230.000 euro. Maar daar is niets voor te vinden. Dus blijft hij in zijn studentenwoning wonen waardoor er geen doorstroming is. Het geldt voor mezelf ook: ik woon nu in een sociale huurwoning maar voorlopig ga ik daar zeker niet uit. Daardoor zit de hele markt op slot.”

Ook over andere maatschappelijke ontwikkelingen laten de jongeren zich – in meer of mindere mate – bezorgd uit. Het klimaat is er daar een van. Algemeen wordt onderschreven dat de gebouwde omgeving vergroend, biodiverser en klimaatadaptief gemaakt moet worden – om deze daarmee toekomstbestendig te maken. Ook circulair bouwen is een onderwerp dat na aan het hart blijkt te liggen. Bestaande materialen hergebruiken, meer doen met houtbouw, nieuwbouw zo ontwerpen dat gebouwen gemakkelijk uit elkaar gehaald kunnen worden – Gen Z is vóór.

“Ik vind het heel interessant hoe de gebouwde omgeving een verhaal kan vertellen, een kijkje biedt in een andere wereld en ons waardevolle lessen leert – ook met het oog op de toekomst.”

Goede verbindingen

Slotvraag aan de groep: waar staat het vak van ruimtelijke kwaliteit en erfgoed over 20 jaar? Joost weet niet waar het met ontwikkelingen als kunstmatige intelligentie heen gaat maar pleit er wel voor om het werkveld veel beter inzichtelijk te maken: “Leg uit waarom we dingen doen. Er staan ineens bomen op de Grote Markt in Groningen: waarom? Wat is de meerwaarde daarvan? Dat kunnen we nog veel beter voor het voetlicht brengen. Neem mensen daarin mee.” Verdergaande digitalisering zal veel werk verlichten maar maakt de inzet van bijvoorbeeld ontwerpers niet overbodig, zo verwacht Thijs: “Parametrisch ontwerpen is leuk wanneer het over standaardwoningen gaat. Maar zodra het over maatwerk gaat, heb je mensen nodig.”

Janneke hoopt dat er over twee decennia anders tegen agrarisch erfgoed wordt aangekeken: “Ook in relatie tot de woningnood; waarom gebruiken we geen oude boerderijen om daar woningen in te maken, voor meer collectieve woonconcepten. In het Noorden – dat valt mij althans reuze mee als ik het vergelijk met de Achterhoek waar ik vandaan kom – zijn veel plekken nog steeds goed bereikbaar. Ik hoop er zelf ook ooit te wonen, in zo’n mooi wierde- of esdorp. Die charme kunnen we meer belichten.” Tim ziet ook kansen voor het collectieve wonen, maar dan eerder in de stad. Jacco idem dito: “Ik wil snel op de fiets overal naartoe kunnen gaan.” Wanneer de jongeren tenslotte hun wensen voor Drenthe en Groningen hiermee verbinden, klinken onder meer pleidooien voor

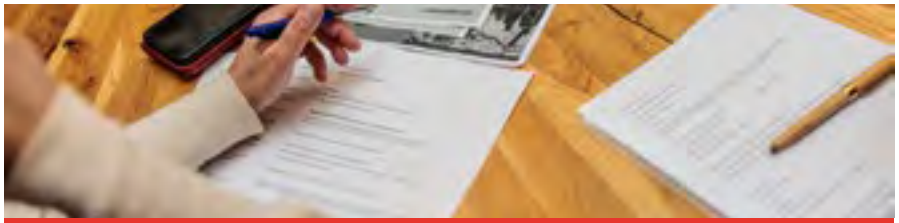

verdichting, meervoudig ruimtegebruik en het openhouden van karakteristieke landschappen. Ook het belang van goede verbindingen wordt genoemd, hoewel de komst van de Lelylijn nog niet iedereen kan bekoren. Thijs: “Als die lijn alleen maar wordt opgehangen aan het beter kunnen vervoeren van en naar de Randstad, vind ik dat een te dun argument. Verbreed je het gebruik naar bijvoorbeeld toerisme, dan wordt het alweer een beter plan.” En niet in de laatste plaats wordt ervoor gepleit om aan te sluiten – als er gebouwd wordt – bij wat er al is. Jorrit verwoordt het zo: “Zeker de steden zullen gaan groeien, maar sommige dorpen ook. Doe dat het liefst in stijl, stel daar goede regels voor op.”

Gen Z wil bouwen aan de toekomst

Als Gen Z nog iets zou willen meegeven aan de generatie X en de Millennials die hen vooraf zijn gegaan, is het deze oproep van Jacco: “Deze generaties voor ons bepalen onze toekomst, dus praat met ons en neem ons serieus. We hebben een stem en willen betrokken worden bij het vormen van wat er komen gaat. Jullie bepalen momenteel onze leefomgeving.” Er liggen veel uitdagingen en vraagstukken op het gebied van ruimtelijke kwaliteit in de toekomst, maar de nieuwe generatie schrikt hier niet voor terug – zo blijkt uit dit gesprek. Ze willen samen werken aan het opbouwen van een toekomst die zowel duurzaam, functioneel als betekenisvol is voor iedereen, waarbij het behoud van erfgoed en identiteit een essentiële rol speelt.

Aan tafel

Jacco Knobbe
(junior adviseur Team Ruimtelijke Kwaliteit)

Tim Havinga
(trainee Team Ruimtelijke Kwaliteit)

Thijs Janssen
(stagiair Team Ruimtelijke Kwaliteit)

Simone Heidema
(Team Dienstverlening & Communicatie)

Joost van der Laan
(stagiair communicatie Team Dienstverlening & Communicatie)

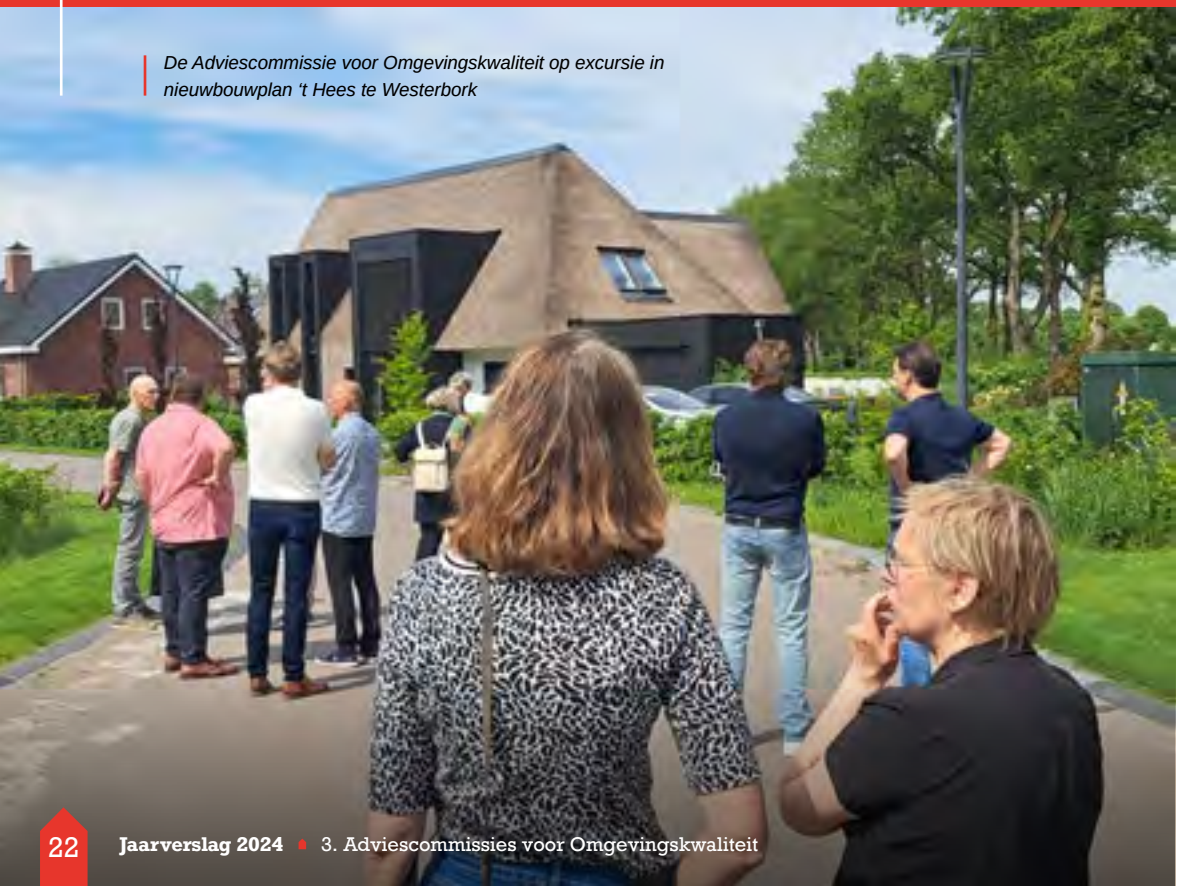
Jorrit van Delden
(stagiair bedrijfskunde Team Dienstverlening & Communicatie)

Janneke Schut
(trainee Team Cultureel Erfgoed)

Het gesprek werd begeleid door Anna Karina Driessen en Dirk Bruin.

3. Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit

Voor gemeenten in de provincies Groningen en Drenthe faciliteert Libau Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit. Het doel van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit is om gemeenten onafhankelijk te adviseren op het gebied van omgevingskwaliteit en monumentenzorg.

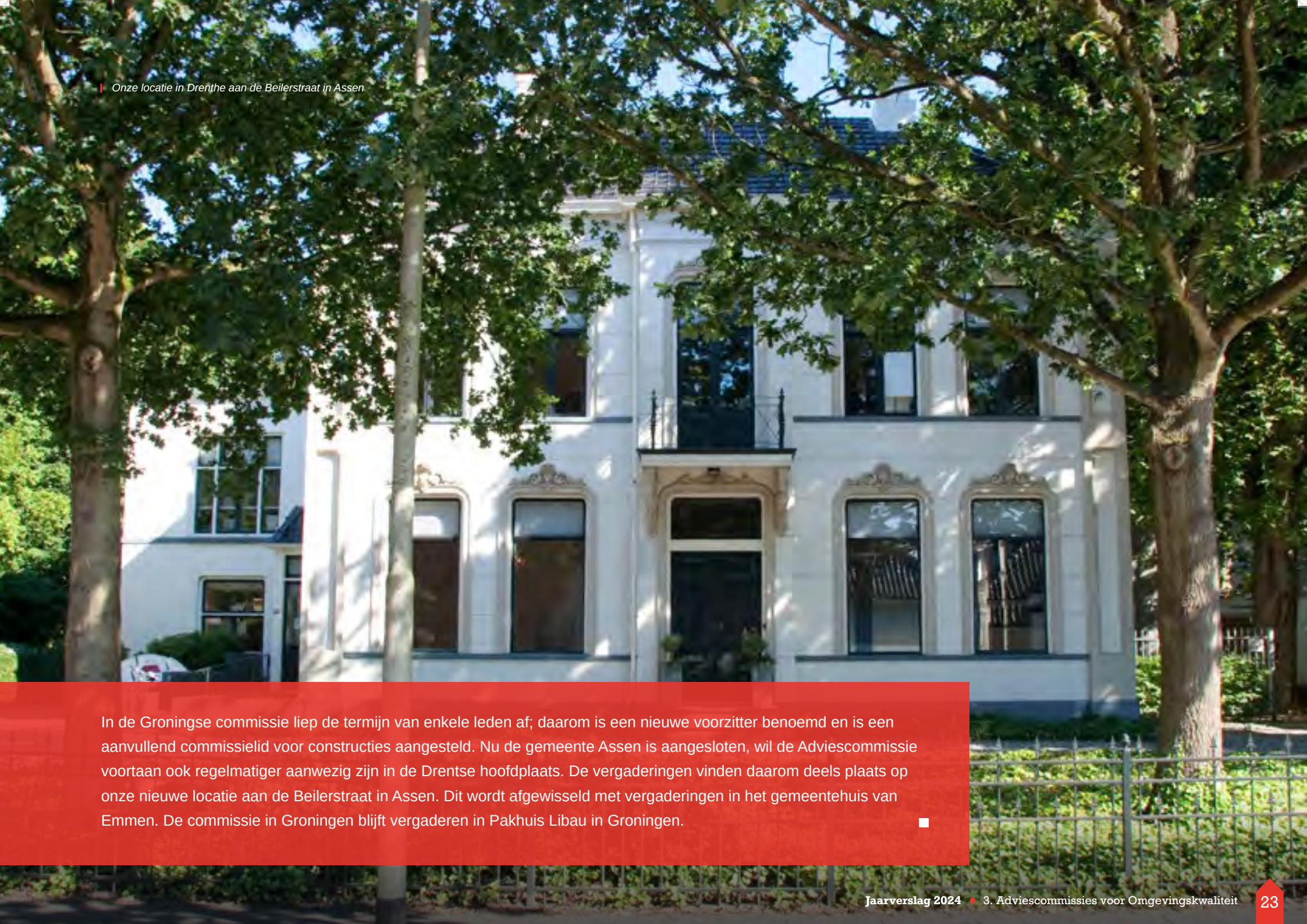
De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit op excursie in nieuwbouwplan 't Hees te Westerbork

De adviescommissies zijn door de gemeenten ingesteld voor het bevorderen van de kwaliteit van onze leefomgeving en de zorgvuldige doorontwikkeling van ons erfgoed.

De advisering vindt plaats binnen de kaders van het door de gemeente vastgestelde beleid. In de adviescommissie zitten onafhankelijke leden; zij zijn specialisten op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap, restauratie, bouwhistorie en cultuurhistorie. Hiernaast kan, indien gewenst, extra expertise worden gevraagd op het gebied van archeologie, duurzaamheid, constructies of Werelderfgoed. Op deze wijze wordt vanuit brede kennis integraal over plannen en beleidsvraagstukken geadviseerd.

Vanaf januari 2024 is de gemeente Assen aangesloten bij de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit voor Drentse gemeenten. Tot eind 2023 organiseerde deze gemeente de beoordeling van bouwplannen nog zelf, met een eigen Gemeentelijke Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit.
We zijn verheugd dat de gemeente Assen is aangesloten bij de Adviescommissie voor Drentse gemeenten.

Met de toetreding van de gemeente Assen is het aantal commissievergaderingen in Drenthe toegenomen. Om deze uitbreiding te kunnen bezetten, zijn enkele nieuwe commissieleden benoemd, waaronder een extra voorzitter en nieuwe leden voor de disciplines architectuur, stedenbouw en landschap. Commissieleden met dezelfde discipline rouleren, zodat per vergadering de benodigde expertise aanwezig is.

Onze locatie in Drenthe aan de Beilerstraat in Assen

In de Groningse commissie liep de termijn van enkele leden af; daarom is een nieuwe voorzitter benoemd en is een aanvullend commissielid voor constructies aangesteld. Nu de gemeente Assen is aangesloten, wil de Adviescommissie voortaan ook regelmatiger aanwezig zijn in de Drentse hoofdplaats. De vergaderingen vinden daarom deels plaats op onze nieuwe locatie aan de Beilerstraat in Assen. Dit wordt afgewisseld met vergaderingen in het gemeentehuis van Emmen. De commissie in Groningen blijft vergaderen in Pakhuis Libau in Groningen.

Inzicht in adviesaanvragen en werkwijze Adviescommissie

Alle adviesaanvragen voor de adviescommissie worden geregistreerd in het digitale zaaksysteem Portaal Libau. Dit is toegankelijk voor alle vergunningverleners, de commissieleden, de rayonarchitecten en de monumentenadviseurs.

Het zaaksysteem biedt de adviescommissie meer inzicht in de adviesaanvragen. In 2024 zijn meer dan 7.000 aanvragen behandeld. Bij maar liefst 61% van de aanvragen leidt de eerste behandeling direct tot een positief advies, of wordt slechts een kleine aanpassing voorgesteld. In 10% van de gevallen blijkt aanvullende informatie nodig en worden ontbrekende stukken opgevraagd. Bij 4% volgt direct een gesprek met de initiatiefnemer.

Van alle aanvragen wordt 42% eerst ingediend als een vooroverleg of conceptverzoek; na advisering volgt dan een definitieve aanvraag. Met de komst van de Omgevingswet streven we ernaar het aantal vooroverleggen te vergroten, zodat er meer ruimte ontstaat om met initiatiefnemers in gesprek te gaan en gezamenlijk de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren.

Op verzoek van gemeenten kan de commissie ook adviseren over het gemeentelijk beleid met het oog op het bevorderen van een goede omgevingskwaliteit. Bijvoorbeeld bij het ontwikkelen of agenderen van beleid voor de fysieke leef-omgeving. Deze taak had de commissie al, maar heeft met de invoering van de Omgevingswet een duidelijkere invulling gekregen. In 2024 gaf de commissie 18 beleidsadviezen, onder andere over beeldkwaliteitsplannen en de aanwijzing van gemeentelijke monumenten.

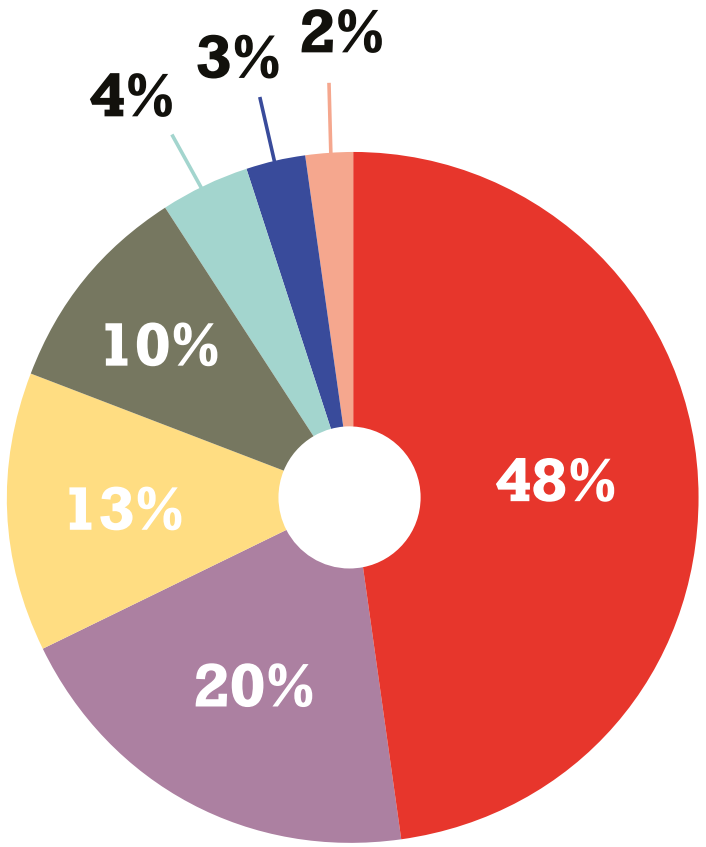
In 2024 zijn er circa

7.000

behandelingen geweest

1e advies

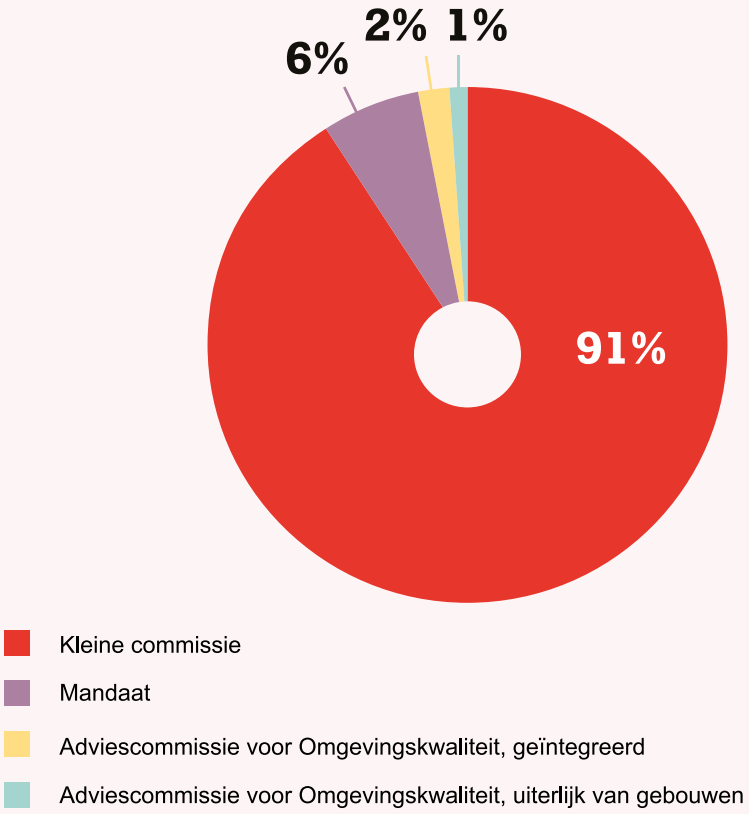

- Niet strijdig
- Strijdig
- Niet strijdig mits
- Aanhouden, informatie verzoek
- Aanhouden, voor overleg met ontwerper/opdrachtgever
- Aanhouden, gaat naar Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit
- Aanhouden voor Monumentadvies

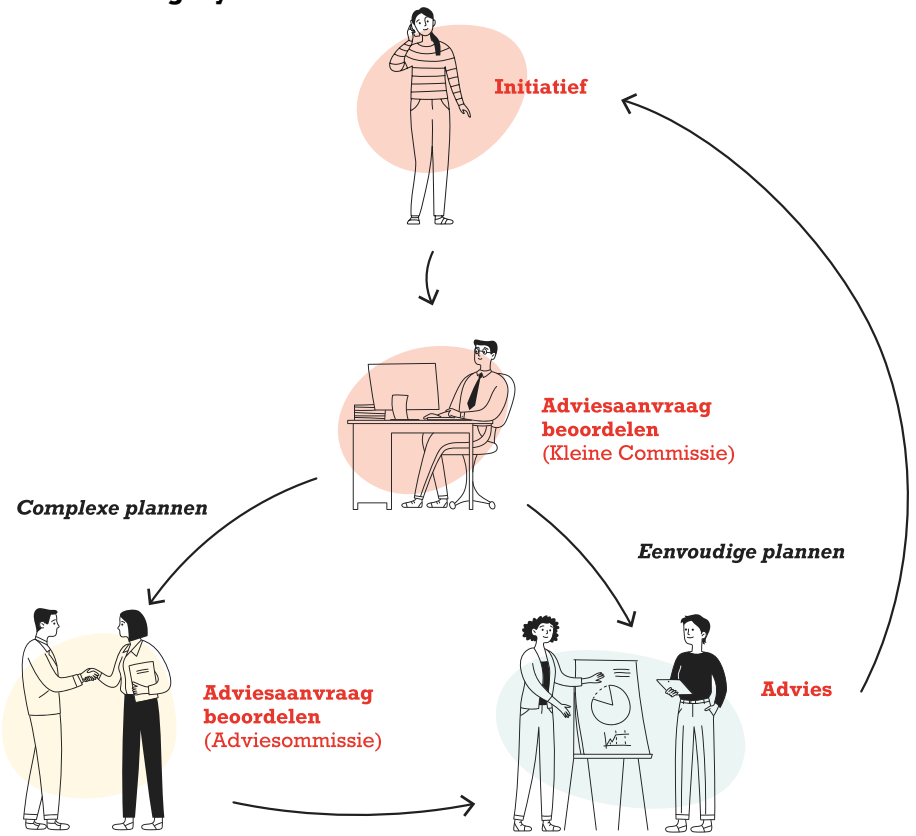
De commissie werkt met een getrapt beoordelingssysteem. Adviesaanvragen worden ingediend via Portaal Libau en in eerste instantie beoordeeld door de rayonarchitect in de Kleine Commissie of door een monumentenadviseur. Het merendeel van de aanvragen is van relatief beperkte omvang en kan onder mandaat van de Adviescommissie worden afgehandeld.

In 2024 werd 91% van alle adviesaanvragen behandeld door de Kleine Commissie bij de gemeente en 6% onder mandaat door de monumentenadviseurs. Hierdoor ontvangt de gemeente snel een advies. Slechts 2% van de aanvragen werd besproken in een voltallige commissievergadering. Dit zijn over het algemeen plannen die een grotere impact op de omgeving of het monument hebben. Voor aanvragen over het uiterlijk van bouwwerken was dit circa 1%. Dit betekent dat jaarlijks meer dan 200 plannen in de voltallige commissievergadering worden behandeld.

Behandelwijze

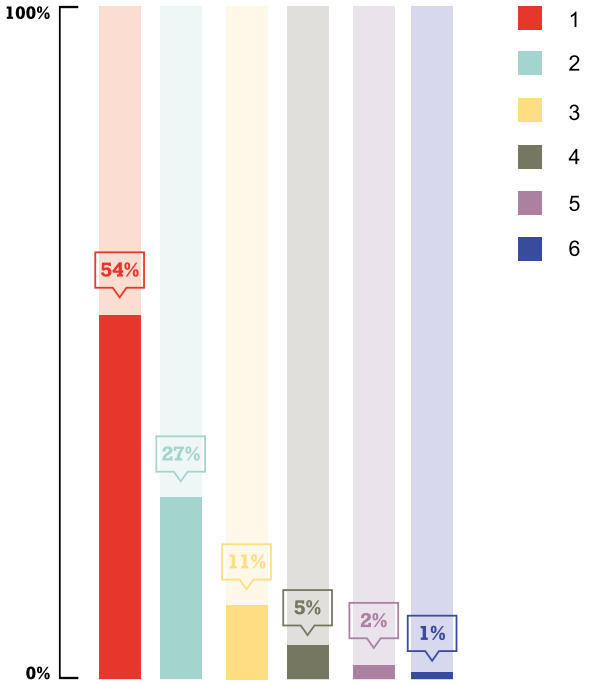

Beoordelingssysteem

Omdat er meer plannen zijn vanwege de versterkingsopgave, organiseren we in 2025 in de provincie Groningen maandelijks een extra commissievergadering. En starten we met het werven van nieuwe commissieleden.

Deze cijfers laten zien dat het proces van de omgevingsvergunning effectief en gestroomlijnd verloopt. De getrapte opzet van advisering, waarbij gemandateerde leden van de Adviescommissie zitting nemen in de Kleine Commissie bij de gemeente, biedt grote voordelen. Niet alleen kan de doorlooptijd van plannen daardoor binnen de wettelijke termijnen worden gehouden, maar minstens zo belangrijk: de lijnen met vergunningverleners en initiatiefnemers zijn kort. Dit maakt snelle, heldere toelichting en afstemming mogelijk. Door de nauwe samenwerking tussen de Kleine Commissie en de voltallige Adviescommissie kan bovendien snel brede expertise worden ingezet. Dit komt de kwaliteit van de advisering ten goede.

Aantal behandelingen per adviesaanvraag

Vergadering van de Adviescommissie

De Adviescommissie op excursie in Exloo

Excursie Adviescommissie – op pad in Drenthe

De jaarlijkse excursie van de Adviescommissie vond in 2024 plaats in Drenthe. Samen met commissieleden, vergunningverleners en enkele wethouders bezochten we een aantal interessante projecten die de afgelopen periode door de commissie zijn beoordeeld. Het werd een inspirerende en leerzame dag. Op een enkele bui na waren de weergoden ons goed gezind. Zo namen we een kijkje bij een fraai woningbouwplan van DAAD in Exloo en bezochten we de circulair gebouwde gemeentewerf van Noordenveld – een project dat opviel door zijn vernieuwende aanpak (zie ook het interview op pagina 42). ■

Het prachtige uitzicht van de ecologische woningen in Exloo aan de Molenweg

Excursie voor raadsleden Aa en Hunze

Op 25 oktober 2024 organiseerde Libau een informatiemiddag over het werk van de Adviescommissie in de gemeente Aa en Hunze. Na een gezamenlijke kennismaking en gesprek over het belang van goede omgevingskwaliteit, gingen we met de raadsleden op excursie. We bezochten en bespraken enkele voorbeeldprojecten in Annen, Balloo en Rolde, waar duidelijk werd hoe de commissie in de praktijk bijdraagt aan ruimtelijke kwaliteit.

De gemeente Aa en Hunze heeft een eigen commissie, maar maakt voor monumenten ook gebruik van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit voor Drentse gemeenten. Een rayonarchitect van Libau maakt deel uit van de lokale commissie. Daarnaast ondersteunt Libau Aa en Hunze bij de beoordeling van landschapsplannen, archeologie en karakteristieke panden. ■

Raadsleden van de gemeente Aa en Hunze bespreken de kwaliteit van de gebouwde omgeving met Libau

4. Ondernemer Bert de Groot over het belang van vroegtijdig overleg

Het is een markant pand in het centrum van Roden en dat blijft het ook: de voormalige zuivelfabriek aan de Kanaalstraat. De zorgvuldige herbestemming van het pand tot fitnesscentrum zet mede de toon voor de vernieuwing van het hele centrumgebied. Eigenaar Bert de Groot is hier al de nodige jaren actief en past het fabriekspand voortdurend aan, inspelend op veranderende wensen. Het vroegtijdige overleg met gemeente en gemeentelijke adviescommissie is voor hem een sleutelfactor.

Tekst: Kees de Graaf

Roder ondernemer Bert de Groot

Deuren dicht

Bij de herbestemming van de zuivelfabriek hebben opdrachtgever en ontwerper het industriële karakter zoveel mogelijk in stand gelaten. “Zo is een rustige en harmonieuze sfeer ontstaan. De jonge garde onder onze bezoekers vindt dat mooi, maar ook de ouderen waarderen het. Wat dat betreft is dit gebouw een allemansvriend.”

Terugkomend op de veranderingen die bij een ondernemer op het pad kunnen komen, wijst De Groot op de coronaperiode. “We moesten toen de deuren van de fitness sluiten. Maar buitensport mocht wel. Toen zijn we inventief geworden en hebben het dak als buitensportplek ingericht; dat was een groot succes. Zozeer zelfs dat mensen erna vroegen: kunnen we niet lessen buiten blijven volgen? Dan zit je in Nederland natuurlijk wel met het weer.”

oostgevel (kanaalstraat zijde)

Te mooi

Al brainstormend ontstond het concept: een overdekte buitensport-mogelijkheid, met boven op die overkapping van zes meter hoog een echte openluchtplek. De eerste schets werd voorgelegd aan Harry Tappel, adviseur bouwen en wonen van de gemeente Noordenveld, die ook advies inwon bij de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit. “Er bleken toch wel wat kritische vragen te zijn. In eerste instantie schrik je dan wel even. Als ondernemer heb je toch een bepaalde visie en denkrichting. Daar houd ik aan vast, ik wil niet met alle winden meewaaien. Als ik dan ineens serieus tegengas krijg, is mijn reactie: ho ho, wat is hier aan de hand?

noordgevel

Maar we hebben snel een overleg gevoerd met David de Boer, namens Libau de rayonarchitect voor de gemeente Noordenveld. Deze gaf aan dat we met ons concept te ver wegdreven van het oorspronkelijke idee van de zuivelfabriek. We wilden het te mooi maken, met te veel aanpassingen. Ook zou bijvoorbeeld het karakteristieke beeld van de fabriek – met het torentje – geweld worden aangedaan.” Met de uitkomsten van het gesprek kon architect Eduard Gerds een nieuw plan maken, dat vervolgens wel de instemming kreeg van de adviescommissie. “Door bij de basis te blijven, hielden we het sterk en krachtig. En het scheelde nog eens ook, dus dat was ook mooi meegenomen.”

In het aangepaste ontwerp vindt weliswaar nog steeds een optopping plaats van het pand, maar met veel meer respect voor het bestaande gebouw. “We kunnen twee vloeren van 150 m^2 toevoegen en gebruiken het torentje nu voor de opslag van het oefenmateriaal. Die is daarmee ook weer functioneel. Zo wordt iedere vierkante meter optimaal benut. En vanuit het pand is het dak zowel binnendoor als buitenom te bereiken, die routes maken het een bijzondere ervaring.” Met daarbij ook de nodige impact op de omgeving: “Lange tijd was het hier heel rommelig, het deed mij aan Oost-Europa denken. Maar inmiddels worden hierachter woningen gebouwd en investeren ook andere ondernemers volop in het gebied. De gemeente doet ook mee; het parkeren wordt anders opgelost, het wordt vergroend. We zijn met elkaar bezig om er echt iets moois van te maken.”

Koffie drinken met elkaar

Terugkijkend heeft Bert de Groot het planproces heel positief ervaren. “Je hoort en leest wel eens van die verhalen, maar ik heb geen enkele weerstand of tegenstand gemerkt.

Mijn eigen insteek is dan ook: ga direct het gesprek aan! Het is juist heel plezierig dat gemeente en adviescommissie direct meedenken. Het moet namelijk ook wel allemaal kunnen, qua wet- en regelgeving bijvoorbeeld. Die samenwerking beoordeel ik als zeer positief.”

Het is dan ook de belangrijkste tip die De Groot mee wil geven aan andere opdrachtgevers: wacht niet te lang, ga niet zeer gedetailleerd door-ontwerpen, maar tast eerst eens af hoe anderen er tegenaan kijken. Dat voorkomt dat partijen in een vroege fase van de planontwikkeling tegenover elkaar komen te staan. In plaats daarvan: “Pak een kop koffie en ga dan sparren met elkaar. Wij vertellen waar we mee bezig zijn en dan komen de reacties gelijk: ‘let hierop’, ‘pas dat aan’ en ‘heb je daar ook aan gedacht’. Dat geven wij dan door aan de architect, die gaat weer tekenen en schetsen en zo kom je met elkaar tot een mooi eindresultaat.
We hadden die ervaring ook al eerder, toen we in 2010 een ander deel van het pand wilden herbestemmen.

Daar hebben we toen met de brandweer heel goed overleg kunnen voeren. Dan wordt het ook veel meer een gezamenlijk project dan een eenmansactie van mijn kant. Een pand als dit is geen nieuwbouw, je kunt het op veel verschillende manieren invullen: alle input is dan welkom.”

“ Vroegtijdig overleg is cruciaal voor een geslaagd project.”

Bert de Groot op het dak van de voormalige zuivelfabriek in Roden dat nu een modern fitnesscentrum is

5. Vier voorzitters van de Adviescommissies over het belang van een goed gesprek

Ze hebben een bescheiden maar o zo belangrijke taak. Het technisch zorgvuldig voorzitten van de vergaderingen van de Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit, zodat de advisering over de ingediende plannen ordentelijk vorm krijgt. Hieronder valt ook het begeleiden van de gesprekken tussen opdrachtgevers en ontwerpers aan de ene kant en de commissieleden aan de andere kant. Wat zijn hun ervaringen? Vier voorzitters geven hun visie.

Tekst: Kees de Graaf
Fotografie: Ronnie Zeemering

V.l.n.r. Taco van den Heiligenberg, Anton Saman, Wiepkjen Kingma, Aron Banninga, Sanne Tillema, Maarten Post en Jan Arend Mulder

Nog voor het gesprek werkelijk begint, hebben we de eerste aanbeveling al te pakken: dit overleg zou vaker moeten plaatsvinden. De aanwezige voorzitters spreken elkaar voor het eerst, hoewel ze al enige tijd deze functie vervullen. Nut en noodzaak van de uitwisseling van ervaringen worden breed erkend – en daar wordt nu een begin mee gemaakt. Uit de kennismakingsronde blijkt dat alleen Wiepkjen Kingma een achtergrond heeft in het ruimtelijk domein, opgeleid als architect en werkzaam bij Libau's zusterorganisatie in Fryslân, hûs en hiem. De heren aan tafel hebben een andere doopceel, hoewel Maarten Post als opgeleid planoloog "wel weer het gevoel heeft in zijn oude vak te zijn teruggekeerd". Inmiddels is hij met pensioen, na een werkzaam leven in het onderwijs. Anton Saman heeft als jurist, beleidsmedewerker en jarenlang manager wel de nodige ervaring in de ruimtelijke ordening opgedaan, onder meer bij gemeenten. Taco van den Heiligenberg staat nog het meest ver van de ruimtelijke materie af. De afgestudeerde bioloog had naar eigen zeggen "niets met ruimtelijke kwaliteit" voor hij aan deze klus begon. Dat is inmiddels wel anders, zo zal blijken.

Wennen aan architectentaal

Kijkend naar de rol die een voorzitter vervult bij een Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit, geeft Taco van den Heiligenberg aan dat hij vooral het gesprek op gang wil krijgen. "Tussen de commissieleden enerzijds en de indiener en zijn adviseur anderzijds. Dat is de belangrijkste uitdaging maar dat lukt het minst goed. Naar mijn idee zit hier een kernpunt: hebben we een goed gesprek of leveren we tegelijkertijd al een beoordeling van het ontwerp af? Omwille van de tijd en soms ook van de voorgeschiedenis – bij een plan dat al het nodige overleg heeft gevergd – neigen we naar dat laatste. Het gaat er zeker

ook om dat we uiteindelijk een goed advies afleveren, waar de gemeente iets mee kan, maar de dialoog is zeker net zo belangrijk. In het begin was ik daarom erg op zoek naar mijn rol en naar een begrip van de gebezigde termen, maar dat lukt inmiddels vrij aardig."

Dat laatste herkent Maarten Post, hij moest "erg wennen aan die architectentaal." Terwijl er ultimo wel een oordeel wordt gevraagd mag er niet over 'mooi' of 'lelijk' worden gesproken en zijn waardeoordelen uit den boze, dat is een dilemma: "Als er alleen een architect aanwezig is, is die vaktaal geen probleem. Maar we zitten ook vaak met burgers aan tafel; hoe krijgen we een en ander dan goed uitgelegd? Komt de boodschap aan?" Van den Heiligenberg: "In mijn samenvatting na afloop probeer ik daarom bewust architectentaal te vermijden." Wiepkjen Kingma spreekt deze taal wel maar vraagt soms bewust aan een commissielid of ze het zo goed begrepen heeft, in haar eigen woorden. "Dan zeg ik: begrijp ik je goed dat je dit bedoelt? Het helpt om dingen even in gewoon Nederlands te herhalen."

Echte discussie

Het is voor een voorzitter al met al een behoorlijke balanceeract, zo geeft Van den Heiligenberg aan: “We hebben eigenlijk drie ‘klanten’ voor ons advies: de opdrachtgever, zijn architect en de gemeente. Alle drie moeten ze er iets mee kunnen.” Kingma herkent dat wel: “Bij de geïntegreerde commissie zitten de nodige mensen aan tafel, ik probeer die allemaal langs te gaan. De echte discussie ontstaat dan wanneer er verschillen van inzicht zijn tussen de leden. Het is lastig om dat in de beschikbare tijd in te bouwen en om dan ook nog het gesprek met de indiener en de ontwerper aan te gaan.” Saman vult aan: “Ik merk dat ik soms vooral met het bewaken van de tijd bezig ben.” Post: “Daarom is het goed dat we de laatste tijd meer tijd hebben gekregen om een plan te bespreken.” De secretarissen van de Adviescommissies die bij het gesprek aanwezig zijn, geven aan dat het lastig is in te schatten hoeveel tijd een behandeling vergt. Saman herkent dat wel en benadrukt dat een voorzitter soms ook streng moet zijn: “We hadden laatst een architect die ging in zijn presentatie heel ver terug in de geschiedenis. Dan moet je het toch echt na 10 minuten afkappen. Soms is dat best jammer, omdat het interessante materie is.” Post: “Ik snap dat ook wel, mensen gaan vaak helemaal op in hun eigen plan.” In dergelijke gevallen, zo geven de voorzitters aan, is het zaak om erop te wijzen dat de commissieleden alle relevante stukken al vooraf hebben bestudeerd. Het gesprek met de commissie kan dan vervolgens echt over het architectonisch concept gaan en

wat daarvan de consequenties zijn. Kingma leert uit deze gedachtewisseling dat ze in het vervolg bewust meer tijd gaat innemen voor het gesprek met de indieners: “Op het moment dat ik mijn samenvatting geef, is het goed om bewust vijf minuten met de leken aan tafel te spreken: is de boodschap inderdaad overgekomen? Soms onderschatten we dat er bij een indiener best veel spanning aanwezig is. Voor een architect is de gang naar een commissie iets dat bij het vak hoort maar voor een opdrachtgever, die één keer in zijn leven iets bouwt, kan het heel indringend zijn.”

Dat het vooraf niet duidelijk is hoe lang de behandeling van een plan gaat duren, hangt ook samen met het feit dat er tussen de leden van de commissie geen inhoudelijk vooroverleg plaatsvindt. Van den Heiligenberg vindt dat juist een sterk punt van de werkwijze: “De discussie vindt ter plekke plaats en dat is heel goed. Anders krijgt de indiener misschien nog meer het gevoel dat hij tegenover één front zit.”

Beter overbrengen

Overschakelend naar de meerwaarde van het advieswerk, leidt dit naar zijn idee “geen enkele twijfel.” Saman valt daarin bij: “Voor gemeenten zijn wij belangrijk c.q. we zouden door hen belangrijk gevonden moeten worden. Indieners en ook hun ontwerpers vinden het vaak wel spannend als ze bij ons aan tafel schuiven, maar de aangedragen verbeterpunten worden in de regel zeer gewaardeerd. Daar kunnen ze weer verder mee.” Post: “De kwaliteit van plannen wordt echt verhoogd. En dan niet alleen in architectonisch

> **“ De discussie vindt ter plekke plaats en dat is heel goed. Anders krijgt de indiener misschien nog meer het gevoel dat hij tegenover één front zit.”**

opzicht maar ook in de manier waarop plannen iets doen met de plek zelf. De commissieleden brengen veel knowhow mee.” Chagrijn is er ook, aldus Saman. Bij gemeenten hoort hij nog regelmatig geklaag over welstand. “Blijkbaar moeten we dat nog beter overbrengen, ook bij ambtenaren: deze manier van werken verhoogt uiteindelijk de leefbaarheid ter plaatse. Mijn ervaring bij de commissie is ook dat de meeste mensen met een positief gevoel weer de deur uitgaan. De leden schieten een ontwerp nadrukkelijk niet af, ze geven aan hoe het beter kan.” Kingma heeft een suggestie: “Laat bestuurders en ambtenaren gewoon een keer bij de commissie aanwezig zijn, dit kan ook digitaal. Dan zien en horen ze dat de sfeer heel open en constructief is.” Uiteraard komt het dan, alle positiviteit ten spijt, ook nog wel voor dat indieners ontevreden zijn. Van den Heiligenberg: “Er zijn opdrachtgevers bij die voor de vierde keer met een verkeerd plan komen en echt niet willen luisteren. Maar dat zijn echt incidenten.”

Post wijst erop dat sommige opdrachtgevers een plan direct indienen als een definitieve aanvraag: “Waarbij het dan soms beter zou zijn om eerst een vooroverleg te hebben. Ik wijs de mensen daar ook op: bent u zich bewust van de mogelijke consequenties?” Ook voor gemeenten ligt hier een belangrijke voorlichtende taak, zo wordt aan tafel geconcludeerd.

Nuttige intervisie

Over de gemeenten gesproken, de vier voorzitters zijn er een warm voorstander van dat de commissies breder worden ingezet dan om zich louter over bouwplannen te buigen. Saman: “Er zit een commissie met veel kwaliteit en deskundigheid, benut dat!” Van den Heiligenberg: “Wij hebben bijvoorbeeld in onze commissie een goed gesprek gehad over de maatregelencatalogus die voor de gemeente Noordenveld is opgesteld over de verduurzaming van panden in Veenhuizen. Dan gaat het dus niet over een individueel bouwplan maar over een overkoepelende aanpak. Ik was daar wel enthousiast over.” Op eenzelfde manier worden commissies bijvoorbeeld betrokken bij onderwerpen

als handhaving en de bescherming van erfgoed. Ook trends in nieuwe soorten gebouwen kunnen door de commissie worden gesignaleerd, zo geeft Saman aan bij het einde van het gesprek: “We zien in het landelijk gebied bijvoorbeeld de opkomst van de tweede generatie mestvergisters. Enorme constructies van 13 m hoog en 20 m in doorsnede. En ook nog op enige afstand van de boerderij geplaatst in verband met de veiligheid. Ik vind dat wij dan de taak hebben om een gemeente daarop te wijzen.”

Een laatste punt betreft de intervisie die Libau toepast bij de commissies. De voorzitters stellen daar zeker prijs op, zo blijkt. Saman: “Ik haalde daar een aantal nuttige tips uit. En een volgende keer vind ik het ook prima om persoonlijke feedback te krijgen, altijd leerzaam.” Kingma kan het onderschrijven: “Prima om dat één keer per jaar te doen. Het is eerder gezegd: we willen daar niet als één front zitten. Ook kan er soms de neiging zijn dat wij zelf denken dat we heel goed bezig zijn, maar dat indieners daar heel anders over denken en ter plekke helemaal uit hun dak gaan. In dat geval is het goed, denk ik, om na de vergadering even kort met elkaar te evalueren. Ook wij kunnen als voorzitter daarvan leren.” ■

Aan tafel

Wiepkjen Kingma
Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

Taco van den Heiligenberg
Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

Maarten Post
Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

Anton Saman
Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

Sanne Tillema
Monumentenadviseur en secretaris Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

Aron Banninga
Monumentenadviseur en secretaris Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

Jan Arend Mulder
Rayonarchitect/Programmaleider adviescommissies (gespreksleider)

6. Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK)

Steden, dorpen en landschappen zijn continu in ontwikkeling; op kleine en grote schaal vinden allerlei veranderingen plaats. Hoe blijft onze leefomgeving voor iedereen aantrekkelijk? Bij het maken van fijne plekken om te wonen, werken en recreëren zijn we op verschillende manieren betrokken.

Het team Ruimtelijke Kwaliteit ondersteunt gemeenten in hun rol als regisseur en opdrachtgever op het gebied van omgevingskwaliteit. Met onze expertise dragen we bij aan de ontwikkeling van beleid en de uitvoering daarvan binnen de Groninger en Drentse gemeenten.

In opdracht van de provincie Groningen organiseert Libau het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit. Vanuit STERK (Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit) zetten we diverse werkvormen in om kennisdeling en samenwerking te stimuleren.

Inloopbijeenkomst in Warffum
Foto: Ronnie Zeemering

Versterken van netwerken en delen van kennis

Denk aan spreekuren, werkplaatsen, Ruimtemakersbijeenkomsten en publicaties rond actuele thema's. Onze inzet is grotendeels vraaggestuurd: onderwerpen ontstaan in dialoog met professionals uit het veld, op basis van concrete ondersteuningsbehoeften bij complexe ruimtelijke opgaven. Actuele thema's die aan bod kwamen waren de energietransitie, de woningbouwopgave en de vertaalslag van omgevingsvisie naar omgevingsplan.

Zo is de publicatie 'Kwalitatieve aanpak van de woningbouw-opgave', een resultaat van de Ruimtemakersbijeenkomsten in 2023. Deze werd op 26 maart 2024 door Dorien Fröling overhandigd aan gedeputeerde Susan Top.

Het werkschrift kwam tot stand met steun van de provincie Groningen en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Vijf thema's staan hierin centraal: water en bodem sturend

Scan of klik op de QR-code om dit werkschrift te lezen.

Foto: Ronnie Zeemering

(in samenwerking met LAOS Landschapsarchitecten), identiteit, anders wonen, fabrieksmatig bouwen en kwaliteitsafspraken. Eén van de doelstellingen van het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK) is het vergroten, delen en toepassen van kennis over ruimtelijke kwaliteit. Daarmee helpen we gemeenten, waterschappen en de provincie om de maatschappelijke uitdagingen in het juiste perspectief te plaatsen. In dat kader organiseert het steunpunt in Groningen meerdere keren per jaar zogenaamde Ruimtemakersbijeenkomsten. ■

In 2024 organiseerden we vier Ruimtemakersbijeenkomsten
Foto: Ronnie Zeemering

De vanzelfsprekende opgave

Lees de publicatie: scan of klik op de QR-code. →

Het maken van ruimtelijke plannen vraagt om een zorgvuldige voorbereiding. Net zoals een goede aanloop nodig is om over een sloot te springen, leidt een doordachte start tot een sterker plan. Deze conclusie trekken Libau en GRAS op basis van de analyse van diverse voorbeeldplannen. In opdracht van de provincie Groningen worden deze inzichten vertaald in de handreiking De vanzelfsprekende opgave. Dit document biedt concrete richtlijnen en praktische voorbeelden om de kwaliteit van ruimtelijke plannen te verbeteren. De handreiking is in de eerste helft van 2025 gelanceerd en helpt gemeenten, ontwerpers en andere betrokkenen bij het ontwikkelen van toekomstbestendige en goed ingebedde plannen. ■

7. Nieuwe gemeentewerf voor gemeente Noordenveld, op circulaire basis

Gemeenten begeleiden en toetsen niet alleen de plannen van initiatiefnemers, in sommige gevallen nemen ze ook zelf de rol van opdrachtgever op zich. Zoals in de gemeente Noordenveld waar behoefte was aan nieuwe huisvesting voor de gemeentewerf. Vanuit de duurzaamheidsambities van Noordenveld ontstond een bijzonder ontwerp, met volop aandacht voor duurzaamheid. Wethouder Kirsten Ipema en projectleider Jan Louwes lichten de totstandkoming toe.

Tekst: Kees de Graaf
Fotografie: Ronnie Zeemering

Wethouder Kirsten Ipema en projectleider Jan Louwes

Strakke kaders, stevige ambities

De gemeente Noordenveld heeft zichzelf behoorlijke doelstellingen opgelegd wat betreft klimaatneutraliteit en circulariteit. Deze zijn ook vastgelegd in documenten als de omgevingsvisie. De bekende *proof of the pudding* komt dan met concrete projecten zoals de nieuwe gemeentewerf in Roden. Hoe heeft de gemeente dit project aangevlogen, daarbij invulling gevend aan haar eigen beleid?

Wethouder Kirsten Ipema geeft aan hoe hoog de lat was gelegd: “We wilden alles waar een gemeentewerf en grondstoffencentrum tegenwoordig aan moet voldoen, maar dan met een dikke plus op circulariteit. En zonder dat de raad daar carte blanche voor had gegeven in financieel opzicht. De kaders waren strak en daarmee werd ons team voor een pittige opdracht gesteld.” Een belangrijke succesfactor lag – achteraf gezien – in de grondige voorbereiding voor de gemeente.

Zo werden werven in andere gemeenten zoals Almere bezocht en vond een marktconsultatie plaats om kennis en kunde uit het bedrijfsleven te kunnen integreren. Het hielp allemaal om

de gemeentelijke ‘uitvraag’ zo helder mogelijk op papier te krijgen, als basis voor een zogenaamde Design, Build & Maintain-opdracht: ontwerpen, bouwen en onderhouden. Jan Louwes: “Die consultatie hielp onder meer om onze criteria scherp te kunnen verwoorden, zodat de markt daar ook passend antwoord op kan geven. Met niet alleen onze functionele en technische eisen, maar ook onze wensen ten aanzien van modulair en circulair bouwen. Op die laatste thema’s konden de inschrijvers extra punten verdienen.”

Wie durft? Circulair bouwen begint met gezamenlijke moed

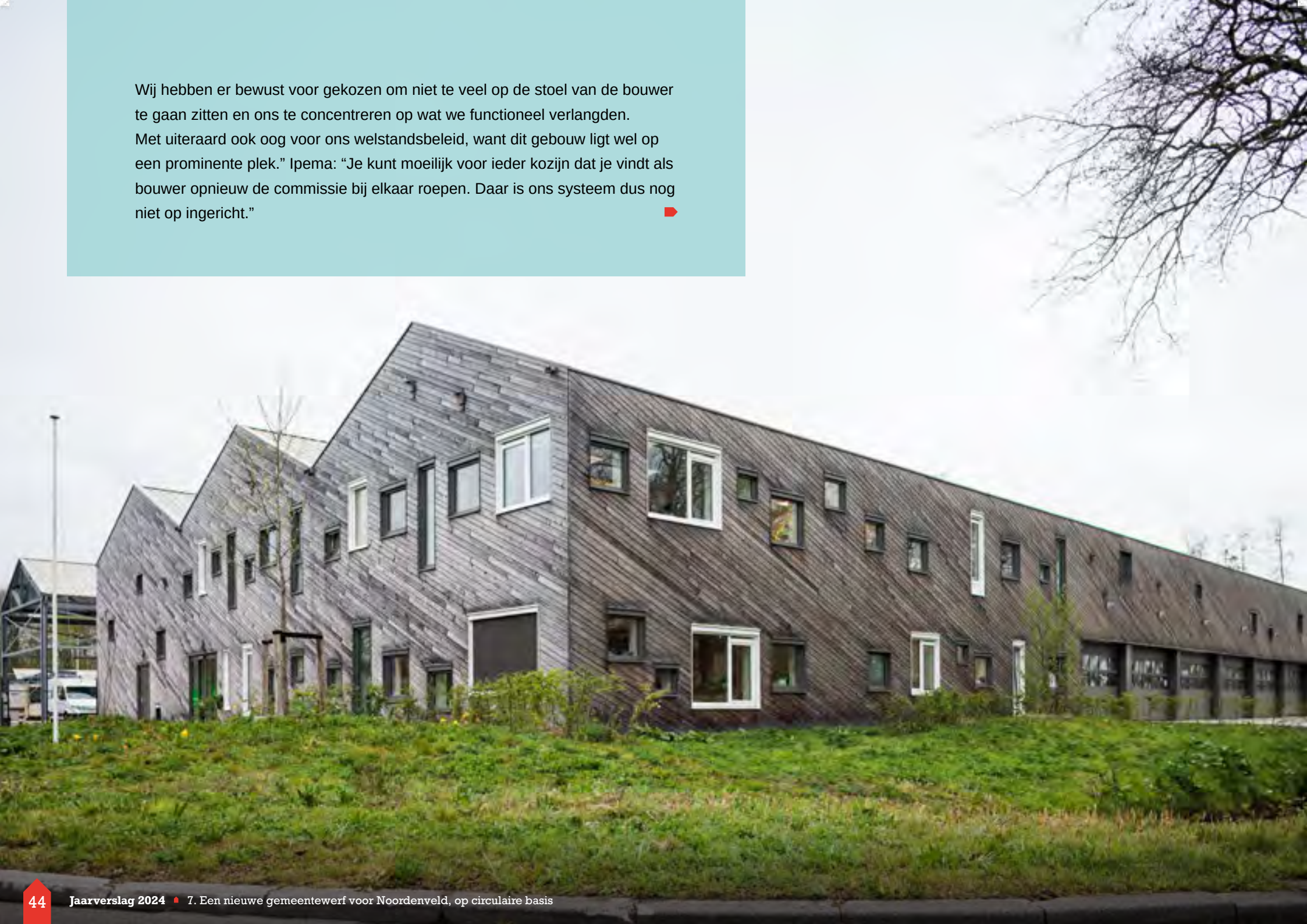
Op de uitnodiging van Noordenveld kwamen vijf inschrijvingen binnen vanuit de markt, geen slechte score in een tijd waarin de bouwmarkt behoorlijk overspannen is. Ipema: “Het was best spannend: durven bedrijven dit aan? Je hebt partijen nodig die het aandurven om iets bijzonders te maken. Dat is voor henzelf tenslotte ook weer een mooi visitekaartje.” Aan gemeentelijke zijde vroeg de aanpak echter evenzeer om extra inzet, zo geeft de wethouder aan. “Voor de vergunningverlening – en daarmee ook voor de rol van de adviescommissie – is circulair bouwen best ingewikkeld en nieuw. Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld: hoe ga je om met flexibiliteit tijdens het ontwerp en de realisatie? We wilden gebruik maken van bestaande bouwmaterialen maar soms staan die nog niet klaar bij het aanvragen van de vergunningen.” Louwes: “Wij zien dat andere gemeenten hier ook mee worstelen. Wat leg je vast, en waar kun je nog in schuiven?

> **“ We wilden alles waar een gemeentewerf en grondstoffen-centrum tegenwoordig aan moet voldoen, maar dan met een dikke plus op circulariteit.”**

Wij hebben er bewust voor gekozen om niet te veel op de stoel van de bouwer te gaan zitten en ons te concentreren op wat we functioneel verlangden. Met uiteraard ook oog voor ons welstandsbeleid, want dit gebouw ligt wel op een prominente plek.” Ipema: “Je kunt moeilijk voor ieder kozijn dat je vindt als bouwer opnieuw de commissie bij elkaar roepen. Daar is ons systeem dus nog niet op ingericht.”

Afvalkunstwerk 'Oog op de Toekomst' gemaakt door Tjacco Bakker. De kunstenaar bouwde het samen met inwoners van Noordenveld, die daarvoor zelf hun afgedankte spullen inleverden.

Circulair bouwen vraagt om nieuwe spelregels

Rondom het thema flexibiliteit speelt ook de vraag in hoeverre gemeentelijke gebouwen als deze ook door anderen gebruikt zouden kunnen worden. Ipema geeft aan dat er in Nederland nog steeds veel gebouwen worden ontworpen vanuit een maximaal theoretisch gebruik. "Het gevolg is dat er dan ruimtes zijn die best wel vaak leeg staan. Vanuit circulair oogpunt is dat dan wel een verspilling." Voor de toekomst verwacht zij dat er op bedrijventerreinen meer gedacht zal worden aan het combineren van functies ("Waarom kunnen we niet elkaars kantine gebruiken?"). Ook gezien een urgent onderwerp als energievoorziening: "We zijn nu gewend dat we allemaal op hetzelfde moment de stroom aanzetten, maar er zijn al energiebedrijven die aangeven dat ze op piekmomenten niet meer aan iedereen de levering kunnen garanderen. Daar zullen we met elkaar nieuwe oplossingen voor moeten ontwikkelen." Daar lopen we volgens haar nog wel tegen allerlei systeembeperkingen op: "Wanneer je met tweedehands materialen werkt, zijn er vaak veel arbeidsuren nodig om ze goed te verwerken. Maar arbeid is nog steeds veel duurder dan grondstoffen. Eigenlijk kan dat dus niet uit."

Gaat Noordenveld door met circulair bouwen?

Kijkend naar de toekomst is de vraag relevant of de gemeente Noordenveld doorgaat op deze ingeslagen weg. Smaakt de circulaire en modulaire gemeentewerf naar meer? Ipema is genuanceerd realistisch: “Ja en nee. We denken nu bijvoorbeeld na over ons gemeentehuis, dat past niet meer voldoende bij de eisen van nu en wat wij nodig hebben. Maar hoe pakken we dat aan? Noordenveld bulkt niet van het geld op dit moment en er komen voor gemeenten pittige jaren aan op financieel gebied. Aan de andere kant durf ik te stellen, kijkend naar de gemeentewerf, dat een circulair gebouw niet per se duurder hoeft te worden.” De grote belangstelling uit het land voor de gemeentewerf maakt in ieder geval duidelijk dat er meer partijen op deze manier zouden willen gaan werken. Dat is volgens de wethouder een hoopvol teken: “Begrijp me goed, het is zeker niet zo dat we het er elke week met elkaar over gehad hebben, zo van: kijk ons eens vernieuwend bezig zijn. Jan en zijn collega’s zijn er gewoon mee aan de slag gegaan. We zijn heel blij dat iedereen de knop heeft omgezet en gezegd heeft: zo gaan we het maken. En dan nog blijft het lastige materie. Maar gelukkig was iedereen bereid er extra tijd en energie in te stoppen.”

In de toiletten zijn wandtegels gebruikt afkomstig van restpartijen.

Libau stimuleert circulair bouwen

De gemeentewerf is een prachtig voorbeeld van hoe een gemeente circulair bouwen kan stimuleren door zelf het goede voorbeeld te geven. Natuurlijk kreeg dit project dan ook een plek in onze brochure Ruimte voor Circulair Bouwen, die in 2023 is uitgebracht door het Steunpunt Cultureel Erfgoed.

Doel van deze publicatie is het informeren en inspireren van gemeenten over de rol die zij kunnen spelen bij het bevorderen van circulair bouwen. Voor het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit organiseerden we een Ruimtemakersbijeenkomst over dit thema, en we verzorgden een lezing voor de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit.

We zien dat circulair bouwen steeds meer aandacht krijgt.
Wij merken dit onder andere aan initiatieven van Hanze, Circulair Groningen en ook de gemeenten. Bij veel van de bijeenkomsten in het verlengde van deze initiatieven waren wij aanwezig om onze kennis te verdiepen en te verbreden.

Nieuwsgierig geworden? →
Neem dan vooral een kijkje in onze publicatie door op de QR-code te klikken of deze te scannen.

Liever een fysiek exemplaar?
Vraag dan de brochure aan via: info@libau.nl.

8. Steunpunt Cultureel Erfgoed

Libau geeft in opdracht van de provincie Groningen invulling aan het Steunpunt Cultureel Erfgoed. Jaarlijks organiseren we vanuit het steunpunt diverse bijeenkomsten voor erfgoedambtenaren, gericht op kennisdeling, inspiratie en ontmoeting. De thema's sluiten aan bij actuele ontwikkelingen.

Zo organiseerden we op 27 juni 2024 de bijeenkomst 'Faro en erfgoedparticipatie' in de Nicolaaskerk te Kloosterburen, voor erfgoed- en participatieambtenaren van de Groninger gemeenten. Dit deden we samen met Erfgoedpartners en in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Op 21 november volgde de bijeenkomst 'Erfgoed in de klimaatstresstest', georganiseerd in samenwerking met het Erfgoedlab en de RCE. Cultureel erfgoed is extra kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering, maar tegelijkertijd biedt het verleden waardevolle kennis over hoe we onze leefomgeving klimaatadaptief kunnen inrichten. Met behulp van de klimaatstresstest brengen gemeenten kwetsbare locaties in beeld op het gebied van onder meer hitte, droogte, wateroverlast en overstromingsgevaar.

In samenspraak met bestuurders en ambtenaren werken we aan heldere visies op het behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed. Samen zoeken we naar manieren om erfgoed een betekenisvolle plek te geven binnen de ruimtelijke kwaliteit van vandaag en morgen.

Faro-bijeenkomst
Nicolaaskerk, Kloosterburen

Zo kunnen gemeenten onder andere gebruikmaken van ondersteuning in de vorm van een laagdrempelige helpdesk en het coördinatiepunt advisering cultureel erfgoed. Erfgoed verdient die aandacht. Niet alleen vanwege de tastbare verbinding met de geschiedenis van een plek, of vanwege de waarde voor educatie en toerisme. Cultureel erfgoed vormt ook het karakter en de identiteit van onze leefomgeving – het geeft betekenis, herkenbaarheid en samenhang aan plekken.

Medewerkers van het Steunpunt Cultureel Erfgoed werkzaam op de bovenste verdieping van Pakhuis Libau
Foto: Ronnie Zeemering

Uitzicht vanaf de graansilo Watermann bij Bad Nieuweschans

Regioarcheoloog

In het aardbevingsgebied staat het archeologisch erfgoed onder druk. Schadeherstel, versterkingsingrepen, sloop en nieuwbouw vormen een bedreiging voor archeologische waarden. Daarom is sinds 1 januari 2024 de inzet van een regioarcheoloog toegevoegd aan het takenpakket van het Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen.

De regioarcheoloog ondersteunt, signaleert en biedt een netwerkplatform op het gebied van archeologie bij de versterkings- en hersteloperatie. Het doel hiervan is om te bevorderen dat archeologie tijdig en op de juiste wijze wordt meegenomen in processen rondom versterking en schadeherstel. Het gaat om een pilot vanuit het Erfgoedprogramma 2020-2025 en is in eerste instantie gericht op de aardbevingsgemeenten Het Hogeland, Eemsdelta, Midden-Groningen, Oldambt en Groningen.

De functie van regioarcheoloog wordt ingevuld door twee archeologen van Libau: Natasja van der Mei en Mariëlle Kenemans. Samen ondersteunen zij de gemeenten bij archeologische werkzaamheden die te maken hebben met de versterkingsopgave. Ook onderhouden zij contacten met onder andere de provincie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Nationaal Coördinator Groningen en het Instituut Mijnbouwschade Groningen. Zij coördineren de Werkgroep Archeologie van het Erfgoedprogramma en nemen regelmatig deel aan het kernteamoverleg van het Erfgoedprogramma.

De pilot met de inzet van een regioarcheoloog in het aardbevingsgebied loopt door in 2025. De ervaringen die nu in de aardbevingsgemeenten worden opgedaan kunnen in de toekomst worden gebruikt voor andere gemeenten in Groningen.

De archeologen Mariëlle Kenemans (l) en Natasja van der Mei
Foto: Ronnie Zeemering

9. Archeologie in beeld in Borger

In het voorjaar van 2024 heeft de gemeente Borger-Odoorn bijzondere kunstwerken geplaatst in de wijk Daalkampen in Borger. Het gaat om vier beelden van (corten)staal, gemaakt door kunstenaar Jan van der Meij. De beelden staan bij de belangrijkste toegangswegen in de wijk en verwijzen naar het rijke verleden van dit gebied.

Tekst: Marjo Montforts
Fotografie: Ronnie Zeemering

Kunstenaar Jan van der Meij bij één van zijn kunstwerken in de wijk Daalkampen

Archeologisch onderzoek

In Daalkampen, ten westen van Borger, wordt al 30 jaar archeologisch onderzoek gedaan voorafgaand aan woningbouw. Omdat de bodem hier vol zit met archeologie was de gemeente wettelijk verplicht om dit te laten onderzoeken voordat de grond bouwrijp werd gemaakt.

Archeologen hebben meer dan honderd plattegronden van boerderijen, bijgebouwen en graanspiekers opgegraven. Het is qua oppervlakte en aantallen boerderijen de grootste prehistorische nederzetting die ooit is onderzocht in Drenthe. Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat hier in de periode tussen 1200 voor Chr. en 200 na Chr. (late bronstijd tot en met vroeg Romeinse tijd) al bewoning was.

Het waren boeren die leefden van akkerbouw en veeteelt. Zij hielden koeien, varkens, schapen en geiten en verbouwden graan, zoals emmertarwe, gerst, pluimgierst en haver op kleine akkertjes. Zij woonden samen met hun vee in houten boerderijen.

De opgravingen hebben veel details over verschillende boerderijtypen opgeleverd. De meeste gebruiksvoorwerpen waren gemaakt van aardewerk en natuursteen. Het aardewerk bestond uit handgevormde potten en schalen die werden gebruikt als eet- en kookgerei en om voorraad in te bewaren. Er zijn ook fragmenten van aardewerken lepels en spinklosjes gevonden en verder maalstenen, klopstenen (soort van ‘hamers’) en slijpstenen.

Inmiddels is Daalkampen bijna helemaal volgebouwd. De gemeente heeft ervoor gezorgd dat bij iedere uitbreiding

archeologisch onderzoek werd gedaan. Daarnaast had ze van begin af aan de ambitie om het archeologische verhaal weer zichtbaar te maken als de woonwijk klaar zou zijn. Wethouders Henk Zwiep (wonen) en Ankie van Tongeren (erfgoed) trekken hierin samen op.

Henk Zwiep: “Daalkampen was blijkbaar 3000 jaar geleden al een aantrekkelijk gebied voor mensen om zich hier te vestigen. En dat geldt nu nog steeds. Als er weer nieuwe kavels in de verkoop gingen, waren die in no time verkocht. Ik vind het best bijzonder dat op de “oergrond” van toen een nieuwe woonwijk is ontstaan. De cirkel van bewoning is hiermee weer rond. Door het verhaal van de prehistorische boeren een plek te geven in de nieuwe wijk willen we een brug slaan tussen de vroegere en huidige bewoners. Zodat mensen beseffen hoe bijzonder hun wijk is.”

Ankie van Tongeren: “De bewoners zijn erg betrokken bij de archeologie van hun wijk. Niet alleen kwamen ze met enige regelmaat kijken als archeologen aan het graven waren, maar ook de open dagen die we georganiseerd hebben waren een groot succes. Jong en oud kwam een kijkje nemen. Een deel van de bewoners denkt ook mee over de verbeelding van archeologie in de wijk.

Ik vind het belangrijk dat hun wensen en ideeën gehoord worden en een vertaling krijgen in wat er waar komt in de wijk. Archeologie is van ons samen. We doen dit met en voor onze bewoners.”

“ Daalkampen was blijkbaar 3000 jaar geleden al een aantrekkelijk gebied voor mensen om zich hier te vestigen. En dat geldt nu nog steeds.”

Archeloog Marjo Montforts

Libau is al jarenlang nauw betrokken bij de archeologie van Daalkampen. Marjo Montforts: “Het leuke van mijn rol als archeoloog bij deze gemeente is dat alle aspecten van het archeologische advieswerk hier aan bod komen en ik merk dat mijn inzet ook wordt gewaardeerd. Ik zorg dat het beleid up-to-date is, beoordeel ruimtelijke plannen en denk mee over waar welk archeologisch onderzoek nodig is.

Als een opgraving aan de gang is, ben ik ook regelmatig in het veld en na afloop toets ik de archeologische rapporten. Dat heb ik ook in Daalkampen gedaan. Als kers op de taart mag ik vanuit de gemeentelijke projectgroep en samen met bewoners meedenken en ideeën aandragen om archeologie toegankelijk en zichtbaar te maken in de wijk."

Verbeelding van archeologie

Een van de eerste "verbeeldingen" die de gemeente in de wijk heeft gerealiseerd zijn vier kunstwerken. Daarvoor werd contact gezocht met de Drentse kunstenaar Jan van der Meij (Atelier Schaduwlicht). Hij had al eerder het beeld de Jager gemaakt voor het natuurgebied Mandelanden ten zuiden van Borger. De Jager staat symbool voor de nomadische jagers-verzamelaars die 10.000 jaar geleden kampjes hadden in dat gebied.

Jan van der Meij: "Toen ik zelf nog bij de gemeente werkte, was ik nauw betrokken bij verschillende opgravingen in Daalkampen. De archeologische vondsten zijn een inspiratiebron geweest bij het maken van de beelden. En daarnaast heb ik me proberen in te leven in het boerenbestaan van 3000 jaar geleden. Hoe mensen hier woonden en waar ze van leefden. In Mandelanden moesten ze nog jagen om aan voedsel te komen. Hier in Daalkampen hadden ze een vaste woonplek en konden ze dieren houden en gewassen verbouwen op kleine akkertjes. In al mijn beelden zie je het mannelijke en het vrouwelijke en het aspect "tijd" terug. De tekens en symbolen op de beelden staan voor het spirituele leven van de mensen en hun verbinding met de natuur."

De vier beelden

De beelden zijn in overleg met de bewoners geplaatst in het groen bij de belangrijkste toegangswegen in de wijk. Oeros en Graanhalmen / Manden zijn te vinden aan de zuidkant van Daalkampen. Oeros verwijst naar veeteelt, het fokken van dieren op een vaste woonplaats. De groep Graanhalmen / Manden staat symbool voor de landbouw, waarbij graanhalmen verwijzen naar de gewassen die werden verbouwd en de gestileerde manden naar de menselijke arbeid bij de oogst.

Aan de noordkant, langs de hoofd toegangsweg van de wijk, staan Zandloper en Terra cotta. Zandloper staat symbool voor de tijd. Aan de bovenkant bevinden zich brokken van gekleurd glas. De blauwgroene kleur verwijst naar de ijstijd, de periode waarin het landschap is gevormd. De bruine brokken glas lijken op barnsteen waarvan in de prehistorie en ook nu nog sieraden worden gemaakt. Helemaal boven in de zandloper bevindt zich een nest met stenen eieren.

Bij de beeldengroep Terra cotta (letterlijk gebakken aarde) heeft Jan van der Meij zich laten inspireren door scherven van aardewerk, de belangrijkste archeologische vondst groep in Daalkampen. Hij heeft de scherven uitvergroot en een menselijk gezicht gegeven. De scherven hebben een vrouwelijke en een mannelijke kant. Bij het ene beeld kijken ze naar elkaar als symbool van vereniging en voortplanting. Bij het andere kijken ze weg van elkaar, naar het verleden en naar de toekomst. De bovenkanten zijn versierd met ringen van aardewerk. Het bij de scherven geplaatste vlechtscherm is een verwijzing naar het omheinen van de akkers. Volgens Jan van der Meij spreekt het archeologische verhaal van deze beeldengroep het meest tot de verbeelding.

“ Ik heb me proberen in te leven in het boerenbestaan van 3000 jaar geleden.”

Terra cotta

Oeros

Zandloper

Graanhalmen / Manden

10. Erfgoedloket Groningen

Het Erfgoedloket Groningen, mogelijk gemaakt door de provincie Groningen, is het centrale aanspreekpunt voor eigenaren en bewoners van monumentale en karakteristieke panden in de provincie. In 2024 is de dienstverlening verder uitgebreid en beschikbaar gesteld voor de hele provincie Groningen. Inwoners kunnen bij het loket terecht met uiteenlopende vragen over onder andere regelgeving, onderhoud, versterking, verduurzaming, herbestemming en financiële ondersteuning, zoals subsidies. In het afgelopen jaar hebben we ruim 3.000 mensen verder kunnen helpen.

Inloopbijeenkomst Puddingfabriek Groningen Foto: Ronnie Zeemering

Puddingfabriek Groningen. Foto: Ronnie Zeemering

De dienstverlening van het Erfgoedloket is laagdrempelig en praktisch van opzet. Verspreid over de provincie organiseren we jaarlijks meerdere inloopbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten zijn ook andere relevante partijen aanwezig, waardoor bezoekers direct in contact komen met een breed netwerk van specialisten. De belangstelling groeit gestaag; bezoekers waarderen vooral de persoonlijke benadering en de heldere, toepasbare informatie.

We passen onze inloopbijeenkomsten altijd zoveel mogelijk aan op de specifieke doelgroep die voor de betreffende bijeenkomst is uitgenodigd. Een voorbeeld hiervan is de drukbezochte bijeenkomst op 3 december 2024 in de Puddingfabriek te Groningen, waar we vanwege het grote bezoekersaantal

(bijna 700 belang-stellenden) ervoor hebben gekozen om naast de informatiestands ook twee lezingen te verzorgen.

In de ene lezing, verzorgd vanuit het Subsidieteam van de provincie, werden mensen geïnformeerd over de Subsidieregeling Onderhoud Karakteristieke panden en gemeentelijke monumenten (SOK). Wat houdt deze regeling in en wie komt ervoor in aanmerking? In de andere lezing werd ingegaan op wat een karakteristieke status betekent voor de eigenaar van het pand. Zo zijn sommige regels anders dan voor bijvoorbeeld monumenten of panden zonder erfgoedstatus. Duidelijk is: Er kan meer met een karakteristiek gebouw dan vaak wordt gedacht.

Inloopbijeenkomst Nuis (Noordelijk Archeologisch Depot)

SOK-lezing in de Puddingfabriek, Groningen
Foto: Ronnie Zeemering

Inloopbijeenkomst Stadskanaal (Semskerk)

Een jaarlijks hoogtepunt is de Erfgoedloketfair. Deze vond in 2024 plaats in cultuurcentrum vanBeresteyn in Veendam. Tijdens de fair ontmoeten erfgoedprofessionals en bewoners elkaar. Het programma bestond uit een uitgebreide informatiemarkt en lezingen over actuele thema's binnen het erfgoedveld. Ook hier waren meer dan 600 bezoekers aanwezig.

Impressie van de Erfgoedloketfair in Veendam

De losse themabladen
Foto: Ronnie Zeemering

De verzamelmap 'Ruimte voor duurzaam erfgoed'
Foto: Ronnie Zeemering

In 2024 zijn acht nieuwe themabladen verschenen in de reeks 'Ruimte voor duurzaam erfgoed'. Deze uitgaven zijn toegevoegd aan de bestaande verzamelmap, die bewoners informeert over mogelijkheden om erfgoedpanden te verduurzamen en tegelijkertijd het gebruikscomfort te verbeteren. De nieuwe edities behandelen de onderwerpen: *Do it yourself isolatie, Aardgasvrij wonen, Duurzaam versterken, Vacuümglas, Bewust wonen, Dakisolatiefolie, Zonnepanelen* en tenslotte *Verwarmingssystemen.*

De reeks biedt inspirerende praktijkvoorbeelden en concrete informatie om eigenaren van erfgoedpanden te ondersteunen bij het nemen van duurzame maatregelen.

Scan de QR-code of klik erop om de verzamelmap en de themabladen te downloaden. →

11. Het erfgoed van Groningen, waard om voor te knokken

De provincie is nauw betrokken bij het Groninger erfgoed. Rick Brinks probeert als programmamanager van het Erfgoedprogramma bij de provincie Groningen verleden, heden en toekomst met elkaar te verbinden. Een gesprek over bedreigingen – zoals de niet aflatende aardbevingen – maar zeker ook over kansen. Met daarbij een centrale rol voor het Groninger Erfgoedprogramma. Met elkaar zo goed mogelijk zorgen voor het Groninger erfgoed: het is een ambitie die al ten tijde van de aardbeving bij Huizinge in 2012 werd geformuleerd, zo blikt Rick Brinks terug. “Partijen vonden elkaar toen al snel op de gedeelde conclusie dat met het verlies van erfgoed de identiteit van het gebied zwaar onder druk zou komen te staan.

Tekst: Kees de Graaf

Ook bewoners maakten zich zorgen: wat gebeurt er met ons dorp, met onze leefomgeving?” Het leidde ertoe dat een informele werkgroep werd gevormd waarin onder meer provincie en de betrokken gemeenten deelnamen. “Daar hebben we al de nodige lessen geleerd hoe we het beste met elkaar kunnen samenwerken. Dat kwam goed van pas toen er in 2016 steun kwam vanuit de Tweede Kamer voor een integraal samenhangend erfgoedbeleid.”

Verlengd programma

Dat beleid kreeg een jaar later vorm met het Erfgoedprogramma. “Inzet daarvan is dat alle betrokken organisaties een bijdrage leveren aan het behouden, versterken en doorontwikkelen van het Groninger erfgoed, de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit. Met daarbij een optimale balans tussen veiligheid voor de eigenaar en het behoud van cultuurhistorische waarden.” Oorspronkelijk was de gedachte dat het programma tot 2021 zou lopen, maar twee tussentijdse evaluaties hebben inmiddels tot een verlenging geleid tot en met 2025. Daarbij komt nog een verlenging tot en met 2028 met ondersteuning vanuit Nij Begun, de kabinetsreactie op het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.

In de beginfase was het volgens Brinks vooral belangrijk om goed greep te krijgen op het begrip ‘erfgoed’: “Het begint ermee dat je weet wat je hebt. Daarvoor waren alleen rijksmonumenten aangewezen voor steun, maar we hebben daarnaast ook veel karakteristieke panden in de provincie. Bewust hebben we daarom, in overleg met de Nationaal Coördinator Groningen, de pauzeknop ingedrukt. Dat gebeurde door onder meer doordat via de provinciale omgevingsvergunning een sloopverbod werd afgekondigd.”

Hulp voor eigenaren

In de periode die volgde, zijn tal van panden bekeken en waar nodig van het predicaat ‘karakteristiek’ voorzien. “Tal van aspecten passeerden de revue: onderhoudsstaat, leegstand, schade. Dat is de basis geweest voor diverse subsidieregelingen, met als motto: een pand dat zich in goede staat bevindt, is ook beter opgewassen tegen de gevolgen van aardbevingen.” Ook werd steeds beter duidelijk hoe met name de pandeigenaren het beste ondersteund konden worden:

“Daar is het Erfgoedloket voor ingericht, dat ondergebracht is bij Libau en eigenaren op onafhankelijke wijze informeert over tal van onderwerpen en alle vragen die zij hebben. Om eigenaren vervolgens ook weer goed door te kunnen verwijzen, indien nodig. Het is heel waardevol dat eigenaren hun eigen verhaal – inclusief de emoties die daar ook bij horen – bij de medewerkers van het loket kwijt kunnen.”

Rick Brinks, programmamanager Erfgoedprogramma provincie Groningen

Brinks benadrukt de één-overheidsgedachte die aan deze werkwijze ten grondslag ligt: “We stellen de behoeften van de eigenaar centraal en proberen die als samenwerkende overheden zo goed mogelijk te bedienen. Waarbij het loket ook helpt om kennis van elkaars werkwijze, rollen en verantwoordelijkheden op te doen en om koppelkansen – denk aan verduurzaming bijvoorbeeld – te benutten. Ook daar is een eigenaar zeker bij gebaat.”

Plus zetten

De verbreding die Rick Brinks aanhaalt, geldt nadrukkelijk ook voor het Erfgoedprogramma als geheel. “In 2016 hebben we als provincie ook de start gemaakt met onze bredere insteek op Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap – afgekort ERL. We wilden daarmee een plus zetten op wat onder meer gemeenten hier al aan deden, met het oog op de grote transities die op ons afkwamen. Denk aan bevolkingskrimp, de energie- en landbouwtransitie en de klimaatverandering. Daarnaast kan het gebieds-DNA ook bijdragen aan de economische ontwikkeling van Groningen en de brede welvaart, bijvoorbeeld via de vrijetijdseconomie.” Door het genoemde Erfgoedprogramma een plek te geven binnen deze bredere aanpak, werd het gemakkelijker voor de provincie en haar partners om onder meer financieringsstromen te verbinden. “We leerden bovendien om het verhaal met het gebied eenduidig met elkaar uit te dragen.”

Succesvolle uitrol

In geografisch opzicht werden een aantal succesvolle instrumenten die in het aardbevingsgebied (met nu vijf gemeenten) waren ontwikkeld rondom het erfgoed ‘uitgerold’ over geheel Groningen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de onderhouds subsidieregelingen voor erfgoedpanden. “Ook het Erfgoedloket werkt sinds vorig jaar voor heel Groningen en dat geldt ook voor bijvoorbeeld de omgang met agrarisch erfgoed en de inzet op vakmanschap in de restauratiesector die we hebben gestimuleerd.

We constateerden namelijk bij een evaluatie van het ERL-programma (ERL = Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap - red.) dat de hele provincie moest profiteren van de kennis die in het aardbevingsgebied is opgedaan.” De uitrol heeft duidelijk succes gehad: “Het aantal aanvragen voor subsidies is duidelijk toegenomen. De inloop-bijeenkomsten die het Erfgoedloket organiseert, worden erg goed bezocht. Het zal er ook toe hebben geleid dat het Erfgoedprogramma aanvullende financiële steun heeft gekregen vanuit Nij Begun. 73 miljoen euro, gekoppeld aan een verlenging van het programma tot 2028.”

Scherpere focus

Kijkend naar die toekomst geeft Brinks aan er nog veel te doen is: “De versterking zou in eerste instantie in 2028 afgerond moeten zijn, maar het is nu duidelijk dat het in ieder geval zes jaar langer gaat duren. We weten nog niet precies wat dit betekent voor de versterking van erfgoed. Tegelijkertijd bespeur ik de behoefte bij de partijen in ons netwerk om de komende tijd juist terug te keren naar waarmee we ooit begonnen zijn. Oftewel het omgaan met de gevolgen van de gaswinning in het aardbevingsgebied. De focus van het Erfgoedprogramma is steeds breder geworden en dat is ook goed, maar de generieke instrumenten die er inmiddels voor heel Groningen zijn kunnen daarmee prima door de provincie worden aangevlogen. Succesnummers zoals het Erfgoedloket en de subsidieregelingen hebben hun waarde bewezen en we willen gaan onderzoeken hoe deze een permanente basis kunnen krijgen in het provinciaal beleid. Daarom is het goed dat we tot 2028 de tijd gebruiken om de opgedane kennis en ervaring te borgen in het reguliere erfgoedbeleid.

“Met het verlies van erfgoed komt de identiteit van een gebied onder druk te staan.”

Het Erfgoedprogramma

Het Erfgoedprogramma Groningen is een overkoepelende aanpak waarin verschillende partijen samenwerken aan het behoud, herstel en de duurzame toekomst van het cultureel erfgoed in de provincie Groningen. Het programma is ontstaan als reactie op de aardbevingsproblematiek, en richt zich op het beschermen van monumenten en karakteristieke panden die kwetsbaar zijn door schade of versterkingsmaatregelen.

Het erfgoedprogramma wordt grotendeels mogelijk gemaakt en gecoördineerd door de provincie Groningen, vaak in samenwerking met partners zoals de Nationaal Coördinator Groningen (NCG), Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Steunpunt Cultureel Erfgoed, gemeenten, Erfgoedloket Groningen en andere erfgoedorganisaties.

Het Erfgoedloket Groningen – dat uitgevoerd wordt door Libau – is een belangrijk onderdeel van het Erfgoedprogramma. Het Erfgoedloket is een kosteloos informatie- en ondersteuningspunt voor eigenaren van monumenten en karakteristieke panden in de provincie Groningen.

Bekijk het erfgoedprogramma →
door deze QR-code te scannen of erop te klikken.

Koolzaad en boerderij Noord-Oost Groningen
Foto: Groningen Beeldbank, Bas Meelker

12. Onze projecten in 2024

Ook in 2024 was Libau betrokken bij uiteenlopende initiatieven op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en erfgoed in Groningen en Drenthe.

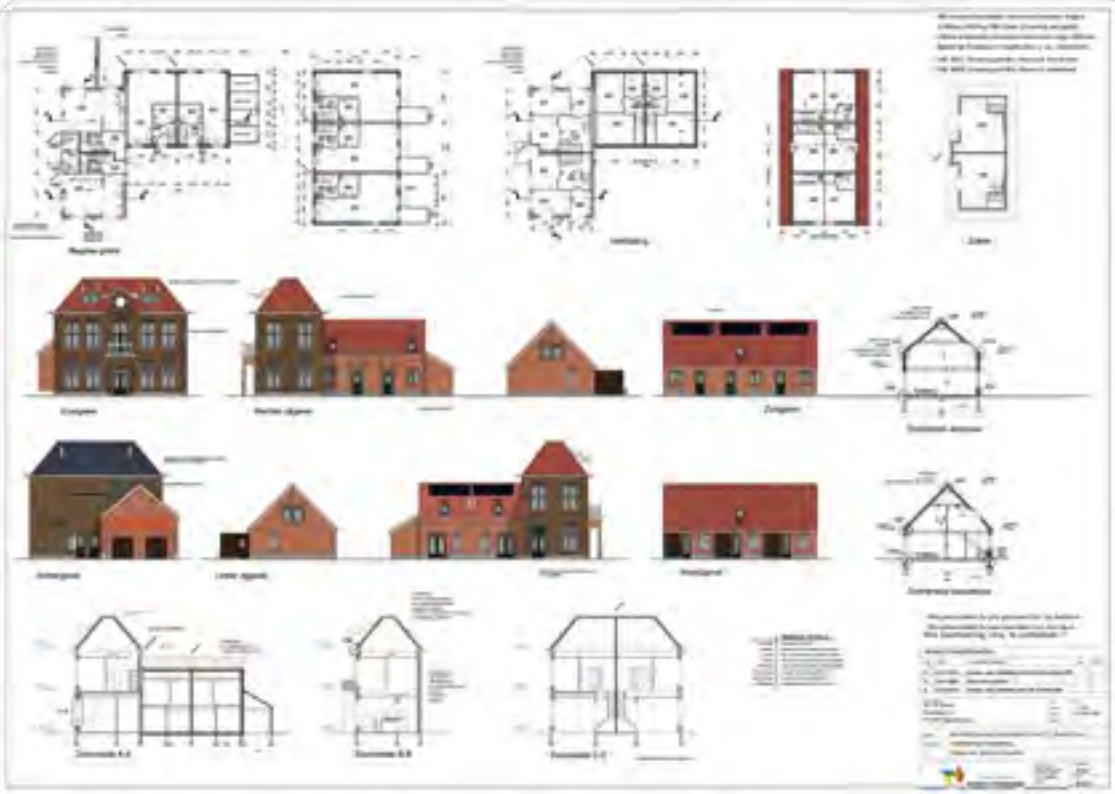
Vanuit onze expertise op het snijvlak van cultureel erfgoed, architectuur en landschapskwaliteit werkten we samen met gemeenten, provincies en andere partners aan hetversterken van de kwaliteit van de leefomgeving.

Onze bijdrage bestond onder meer uit advisering bij monumenten, karakteristieke gebouwen en gebiedsontwikkelingen, maar ook uit ondersteuning bij verduurzamingsopgaven.

Daarnaast droegen we bij aan kennisdeling en samenwerking, onder andere via themabijeenkomsten en regionale netwerken.

Met een integrale blik, waarin landschap, erfgoed en ruimtelijke kwaliteit samenkomen, konden we in verschillende trajecten meedenken en adviseren. In dit hoofdstuk geven we een toelichting op een selectie van de projecten waarbij we in 2024 betrokken waren.

Aa en Hunze

Herbestemming gemeentehuis Gasselternijveen

In Gasselternijveen is het voormalige gemeentehuis herbestemd tot woningen, met nieuwbouwwoningen nabij het monument.
Op aanraden van de adviescommissie is een totaalplan opgesteld waarin alle benodigde disciplines betrokken zijn. In de loop van het proces werd extra restauratie-expertise ingezet, dit leidde tot een zorgvuldig uitgewerkt restauratieplan. Het totaalplan zorgt voor samenhang tussen restauratie, verduurzaming, nieuwbouw en erfinrichting, waardoor deze elkaar versterken en bijdragen aan het duurzame behoud en gebruik van het rijksmonument.

Aa en Hunze

Inpassingsadvies ‘De Veldhoeve’

De Veldhoeve, een van de grootste agrarische bedrijven in het Nationaal Park Drentsche Aa, wordt uitgebreid met een nieuwe melkstal en een ruime mestsilo. Deze ontwikkelingen vragen om een herdefiniëring van het erf binnen de ruimtelijke structuur van het landschap. Om de integratie in het esdorpenlandschap te waarborgen, adviseerde Libau een brede beplantingsmantel van 15 à 20 meter langs de zuidzijde, met inheemse soorten zoals eik, esdoorn en beuk. Langs de Borgerderstraat werd een groep zware eiken aanbevolen om de nieuwe bebouwing visueel te verzachten. Daarnaast stelde Libau een donkere kleurstelling voor de gebouwen en silo’s voor, zodat deze beter opgaan in de omgeving. Ook wordt aanvullende waterberging aan de noordoostzijde als mogelijke maatregel onderzocht.

De Veldhoeve in het landschap

Assen

Stadsdebat: Hoe maken we Assen nog mooier?

Deze vraag stond centraal tijdens het stadsdebat dat door de gemeente Assen samen met Libau werd georganiseerd.

Assen heeft al prachtige ontwikkelingen doorgemaakt, zoals het vernieuwde station, het Koopmansplein, De Nieuwe Kolk en meer. Voorafgaand aan het debat was er een stadswandeling met één van de stedenbouwkundigen van de gemeente.

Panoramapresentaties die de toekomst van Assen verbeelden

Cor Staal, wethouder ruimtelijke ordening tijdens zijn welkomstwoord

Tijdens de avond konden bewoners in gesprek met de wethouder, stadsbouwmeester en de overige panelleden. Er waren presentaties over het beeldkwaliteitsplan “Noordelijke binnenstad” door Maarten Lankester van het bureau Urhahn en over ”Ontspannen stedelijkheid”, een onderzoek naar de toekomst van Assen door Jorrit Noordhuizen van Polyfern landscape architects. Aan het einde van de avond werden er panorama’s gepresenteerd die de toekomst van de gemeente Assen verbeelden.

Borger-Odoorn

Nieuwbouw Esdal College

Aan de rand van Borger is de nieuwbouw van het Esdal College gesitueerd op de zanderige Hondsrug en vlakbij de voormalige moerasgebieden van de veenkoloniën. De karakteristiek van de samenkomst van landschappen is in het gebouw gesymboliseerd in het exterieur. De gemetselde plint symboliseert het organische van zandgronden. Het zwarte hout verwijst naar de turfwinning op de veengronden en de gekruiste ribben op de verdieping zijn een moderne versie van het ambachtelijke vlechtwerk in

Foto: Walter Frisart FOTOwerk

Foto: Walter Frisart FOTOwerk

de streekeigen boerderijen. De zaagtanddaken zijn in de eerste plaats van functionele waarde, de verdieping voelt door de extra hoogte heel ruimtelijk en de hellende daken vangen zonne-energie op via de minder steile zuidwestzijde en zorgen dankzij de daklichten gericht op het noordoosten dat natuurlijk licht diep de school in kan komen zonder onnodige opwarming.

Dit ontwerp van BDG Architecten werd met veel enthousiasme door de adviescommissie ontvangen.

De Wolden

Bedrijfsruimte met woonhuis, Ruinerwold

Hoge Akkers is een bedrijventerrein aan de rand van Ruinerwold, waar momenteel een uitbreiding plaatsvindt. Op één van de kavels is een ontwerp gemaakt voor een bedrijfshal met woning in twee losse volumes. Door de grote eenvoud, de terughoudende architectuur en de samenhang in vorm en materiaalgebruik ontstaat een fraai ensemble. De fijn uitgevoerde pergola rondom de woning geeft subtiel het verschil aan tussen wonen en werken. Door de overwegend groene terreininrichting ontstaat een rustige oase op een druk bedrijventerrein. Volgens de adviescommissie een fraai voorbeeld van hoge omgevingskwaliteit op een bedrijventerrein.

Eemsdelta

Restauratie Roodbaardtuin en herstel Parkbos Landgoed Ekenstein

De gemeente Eemsdelta heeft een uitgebreid plan laten ontwikkelen voor de restauratie van de monumentale Roodbaardtuin en het herstel van het Parkbos bij Landgoed Ekenstein. Dit plan is tot stand gekomen in overleg met diverse betrokken partijen. Om de kwaliteit van het ontwerp te waarborgen, werd de adviescommissie al in een vroeg stadium bij de planvorming betrokken. Mede door een subsidie uit het Erfgoedprogramma van de provincie Groningen wordt een grote kwaliteitsimpuls aan het landgoed gegeven, waardoor zowel de historische waarde als de belevingskwaliteit van het parkbos wordt versterkt.

Landgoed Ekenstein

Eemsdelta

Park Delfzicht: stedenbouwkundig plan en architectuur

Het stedenbouwkundig plan van Specht Architectuur en Stedenbouw en Flux Landscape Architecture voorziet in de uitbreiding van het stadsbos, gelegen aan het Tuikwerderrak tot aan de Veldoven. Het doel is het stadsbos beter toegankelijk te maken. In het nieuwe gedeelte van het bos worden door Plegt-Vos, TWA en EcoReest zes woonclusters gerealiseerd met verschillende woningtypes voor uiteenlopende doelgroepen. De parkeererven worden aan het zicht onttrokken. Bij de inrichting van het park wordt bovendien ingezet op het vergroten van de biodiversiteit. De aandacht hiervoor en de duidelijke ruimtelijke opzet wordt door de adviescommissie erg gewaardeerd.

Emmen

Muziekkoepel aangewezen als gemeentelijk monument

De muziekkoepel op het Marktplein in Emmen is van grote cultuurhistorische waarde en heeft betekenis voor de inwoners. Dit bleek uit de actie Keep de Koepel, waarmee bewoners zich inzetten voor behoud van het bouwwerk. Deze betrokkenheid leidde tot een verzoek om de muziekkoepel aan te wijzen als gemeentelijk monument. De gemeente heeft Libau gevraagd de waarden in beeld te brengen en een redengevende omschrijving op te stellen. De adviescommissie gaf een positief advies over de aanwijzing en benadrukte het belang van de historisch-ruimtelijke samenhang met het Marktplein en de locatie op de oude brink van het esdorp Emmen. Dit advies leidde uiteindelijk tot de aanwijzing van de muziekkoepel als nieuw gemeentelijk monument.

Emmen

Moderne woonschuur in het landschap van Erica

Aan de Ericasestraat in Erica, net buiten Zuidbarge is een eigentijdse woonschuur met bijgebouw ontworpen. Alle woonfuncties zijn op de begane grond gesitueerd, wat heeft geleid tot een langgerekt bouwwerk onder een zadeldak met rode dakpannen. De woonschuur is constructief opgebouwd met stalen spanten, waardoor het karakter van de schuur ook in het interieur goed zichtbaar blijft. De gevels bestaan uit verticale houten planken in twee tinten, afgewisseld met verdiepingshoge glazen puien die zorgen voor veel lichtinval. Aan de achterzijde is een overdekte buitenruimte geïntegreerd in de bouwmassa. De adviescommissie is enthousiast over de heldere en eenvoudige opzet van het plan. Door de constructieve opzet is hier echt sprake van een woonschuur.

Foto: Ronnie Zeemering

Groningen

Inloopbijeenkomst karakteristieke panden

Begin 2024 wees de gemeente Groningen veel nieuwe panden aan als karakteristiek object, waardoor de doelgroep van het Erfgoedloket met circa 30.000 adressen groeide. In 2024 ontvingen al deze eigenaren een uitnodiging voor een inloopbijeenkomst. Dit leidde tot een toename van vragen en een goedbezochte bijeenkomst op 3 december met bijna 700 bezoekers. Met een gevarieerd programma van informatiestands en een lezingenaanbod verliep alles soepel. We danken onze partners, waaronder de gemeente Groningen, voor hun inzet en aanwezigheid.

Het Hogeland

De Zijwende, Uithuizen - op oude locatie ‘De Tille’

Lentis ontwikkelt samen met Cosis aan de Oude Tilsterweg een nieuw programma op de voormalige locatie van ‘De Tille’, met ruimte voor begeleid wonen en een theehuis als openbare functie. Hieromheen komt een ruime invulling met groen en tuinen. De adviescommissie vroeg om aanpassingen aan de positie en uitstraling van het theehuis, wat in het vervolgtraject is verfijnd. De houten woongebouwen kregen een gevarieerder gevelbeeld en verdere esthetische verbeteringen. Dit resulteerde in een positief advies aan het einde van het jaar.

Hoogeveen

Behoud van het verleden: archeologische advisering

Sinds september 2024 verzorgt Libau ook de archeologische advisering voor de gemeente Hoogeveen. Aangezien De Wolden al jarenlang gebruikmaakt van Libau’s archeologische expertise, was de uitbreiding naar Hoogeveen een logische stap binnen de samenwerking tussen de gemeenten De Wolden en Hoogeveen. Een voorbeeld hiervan is het advies voor een perceel langs de A28 bij Pesse. Daar adviseerde Libau om bij bosaanplant rekening te houden met de archeologische verwachting. Dit leidde tot aanpassingen in het beplantingsplan, waarbij in kwetsbare zones struiken en kruidenrijk grasland werden voorgesteld om de bodem zo min mogelijk te verstoren. Dit is belangrijk om waardevolle archeologische resten in de ondergrond te beschermen en toekomstige opgravingen mogelijk te maken.

De kano van Pesse die in 1955 werd gevonden

Midden-Drenthe

Arbeiderswoning Haarweg, Nieuw-Balinge

Een arbeiderswoning aan de Haarweg, net buiten Nieuw-Balinge, wordt uitgebreid met een tweede volume in het kader van mantelzorg. Een landschappelijke inpassing maakt deel uit van de planvorming. De uitbreiding is zeer kenmerkend door de gerende plattegrond en de daarmee samenhangende scheve noklijn. De adviescommissie adviseert om de materiaal- en kleurstelling zo veel mogelijk aan te laten sluiten bij die van de bestaande woning, zodat er sprake is van een samenhangend geheel.

Midden-Groningen en Oldambt

Advisering archeologie zonnepark Eekerpolder

Ten noorden van Meeden wordt het 160 ha grote zonnepark Eekerpolder ontwikkeld. Voor de aanleg en landschappelijke inpassing waren graafwerkzaamheden nodig, zoals het graven en verbreden van sloten, het aanleggen van stroomkabels en het plaatsen van transformatorstations. Libau heeft de gemeente Midden-Groningen en Oldambt geadviseerd bij de archeologische onderzoeken die hiervoor nodig waren. Onder de vlakke Dollardklei ligt een golvend dekzandlandschap met archeologische resten uit de middensteentijd. Samen met de ontwikkelaar, gemeenten, provincie Groningen en het archeologisch bedrijf hebben we de plannen zo kunnen aanpassen dat deze resten grotendeels in de bodem behouden kunnen blijven.

Midden-Groningen

Brochure: zorgvuldige inpassing van installaties rondom woningen

Op verzoek van de gemeente Midden-Groningen – uitgevoerd binnen de werkplaats van Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit, in samenwerking met het Steunpunt Cultureel Erfgoed en het Erfgoedloket Groningen, is de brochure 'Ruimte voor Energietransitie' ontwikkeld.

Met de groei van hernieuwbare energie-installaties neemt de ruimtelijke impact toe. Een zorgvuldige plaatsing is essentieel om het aanzicht van gebouwen, straten en landschappen te behouden.

De brochure biedt particulieren praktische tips, illustraties en een kieswijzer voor zes veelvoorkomende installaties, zoals warmtepompen en zonnepanelen. Zo helpt het negatieve effecten, zoals zichtbaarheid en geluidshinder, te beperken.

Benieuwd naar de brochure?
Lees de brochure door de QR-code te scannen of erop te klikken.

Midden-Groningen

Vernieuwing BWRI, Sappemeer

Aan de Noorderstraat in Sappemeer ondergaat de sociale werkvoorziening BWRI een ingrijpende vernieuwing. In plaats van volledige sloop is, na grondige analyse, gekozen voor behoud van de bestaande constructie. Hieromheen verrijst een robuust gebouw in de stijl van vroeg 20e-eeuwse industriële bebouwing. De adviescommissie waardeert het doordachte ontwerpproces en verwacht een markant resultaat. Er werd advies geven over de klimaatadaptieve inrichting van het voorterrein, met een informele en uitnodigende uitstraling.

Foto: Ronnie Zeemering

Noordenveld

Twee keer ruimtelijke kwaliteit in de praktijk

In dit jaarverslag staan twee verhalen die zich afspelen in de gemeente Noordenveld. Op pagina 30 vertelt ondernemer Bert de Groot over zijn initiatief voor de herbestemming van de voormalige zuivelfabriek in het centrum van Roden. Hij vertelt over zijn ervaringen met de adviezen die hij ontving van de adviescommissie. In het interview op pagina 42 gaan wethouder Kirsten Ipema en projectleider Jan Louwes in op de totstandkoming van de nieuwe gemeentewerf, waarbij hergebruik en circulariteit centraal stonden.

Oldambt

Ontwikkeling nieuw gemeentehuis, Winschoten

Oldambt ontwikkelt een nieuw gemeentehuis in de driehoek Johan Modastraat, Langestraat en het Burgemeester Schönfeldplein. De opgave is complex, omdat een groot deel van het programma op het huidige Hema-pand moet worden gerealiseerd. Het gebouw krijgt vier zichtzijden rondom een centrale vide.

Het ontwerp werd verfijnd na een aantal beoordelingen door de adviescommissie. Medio 2024 werd het ontwerp, dat hoogwaardige kwaliteit uitstraalt, goedgekeurd.

Een bijzonder element is de loopbrug naar het oude, monumentale raadhuis uit 1896, waarvoor een afzonderlijke beoordeling heeft plaatsgevonden door monumentdeskundigen. Na de realisatie van het nieuwe complex zal de oude uitbreiding van het raadhuis worden gesloopt.

Oude Pekela

Nieuwe woonwijk, Hooiweg

Het plan voorziet in woonruimte in het kader van asielopvang in de regio en biedt tevens tijdelijke huisvesting voor inwoners van de gemeente Pekela. De locatie bevindt zich aan de Hooiweg 1 te Oude Pekela, waar in het verleden ook asielopvang was gehuisvest.

Impressie Hooiweg Oude Pekela

Foto: Ronnie Zeemering

De eisen op het gebied van ruimtelijke en beeldkwaliteit maakten onderdeel uit van het aanbestedingsproces. Het stedenbouwkundig en beeldkwaliteitsplan dat daarbij is opgesteld, dient als leidraad voor de adviescommissie.

De adviescommissie spreekt haar waardering uit voor het sympathieke en zorgvuldig ontworpen plan, dat als voorbeeld kan dienen voor soortgelijke ontwikkelingen elders.

Stadskanaal

Nieuwbouw aan de Europalaan versterkt groene uitstraling

In Stadskanaal krijgt een aantal locaties aan de Europalaan een nieuwe invulling. Dit project is een van de eerste ontwikkelingen, met mogelijk een volgend project in de nabije toekomst. Het plan omvat zes twee-onder-een-kapwoningen die samen een wand vormen, afgewisseld met groene doorgangen. Door de terugspringende bergingen en entrees wordt dit idee versterkt. De woningen zijn standaard twee verdiepingen hoog, met de optie voor een derde verdieping. Op de hoek van de Nederlandlaan en langs het voetpad richting de Gelderselaan zijn deze drie verdiepingen standaard om zo een duidelijk hoogteaccent te behouden. De adviescommissie is positief over de kwaliteit van dit project en heeft daarover geadviseerd.

Brink Zuidlaren
Foto: Janna Bathoorn

Tynaarlo

Ontwikkelingen in het centrum van Zuidlaren

In Zuidlaren spelen diverse ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder de herinrichting van het winkelcentrum, de verplaatsing van supermarkten en de herontwikkeling van de voormalige Prins Bernhardhoeve. Als beschermd dorpsgezicht vraagt het centrum om zorgvuldige planvorming. De afgelopen jaren heeft de gemeente de adviescommissie meerdere malen betrokken bij deze ingrijpende ruimtelijke opgaven, samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de provincie Drenthe. Op advies van de commissie is een cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd als basis voor de plannen. De adviescommissie heeft geadviseerd over de herinrichting van de openbare ruimte, het stedenbouwkundig plan voor Laarhoven en de beeldkwaliteitsplannen, die richting geven aan verdere ontwikkelingen en toetsing.

Veendam

Batterij-opslagsysteem langs A7-N33

Naast gebouwen adviseert de adviescommissie ook over tal van andere bouwwerken, zoals bruggen, waterbouwkundige werken, mestsilo's, antennes, zonnevelden en, tegenwoordig, ook terreinen voor batterijopslag.

In dit geval beoordeelde de adviescommissie de plannen voor een batterijopslagsysteem langs de A7-N33. Omdat het uiterlijk van dergelijke bouwwerken beperkt aanpasbaar is, lag de nadruk op een zorgvuldige landschappelijke inpassing. De commissie adviseerde om de beplanting dichter en deels bladhoudend te maken en de waterberging op een natuurlijkere wijze vorm te geven.

Westerkwartier

Nieuwbouw Lauwerscollege, Grijpskerk

Aan de Sportlaan in Grijpskerk verrijst het nieuwe Lauwerscollege. In een zorgvuldig ontworpen landschap is een fraai op een paviljoen lijkend nieuw schoolgebouw ontworpen. De adviescommissie waardeerde het ontwerp, maar adviseerde nog wel de composiet houten gevelbekleding te vervangen door natuurlijk hout voor een betere uitstraling. Ook werd aandacht gevraagd voor het onderhoud van de forse groenvoorziening. Dit wordt nu geborgd door een onderhoudsplan. De vernieuwing van het naastgelegen sportgebouw volgt mogelijk in een latere fase.

Westerwolde

Nieuwe invulling voor boerenerf

Het kavelpaspoort voor de Jipsingbourtangerweg in Sellingen is opgesteld in het kader van de ruimte-voor-ruimte regeling. Nu de initiatiefnemer stopt met zijn boerenbedrijf, ontstaat de mogelijkheid om het erf een nieuwe functie te geven. Het plan voorziet in de realisatie van drie nieuwe woningen, een caravanstalling en opstelplekken voor campers. Het kavelpaspoort bevat de gemeentelijke uitgangspunten voor de herontwikkeling en vormt de basis voor een door de initiatiefnemer op te stellen erfontwikkelingsplan. Dit plan zal door de initiatiefnemer in detail verder worden uitgewerkt.Uiteindelijk dienen zowel het kavelpaspoort als het erfontwikkelingsplan als toetsingskader voor de adviescommissie.

Waterschap

Water- en bodem sturend, Hunze en Aa's

In het kader van het Ruimtemakers-thema Kwalitatieve aanpak van de woningbouwopgave hebben we, samen met waterschap Hunze en Aa's en LAOS landschapsarchitectuur, een verkenning uitgevoerd naar een mogelijke uitbreidingslocatie in de gemeente Veendam. Het doel van deze verkenning was om te onderzoeken hoe hier, rekening houdend met water- en bodemsturend, gebouwd kan worden.

Meer informatie lees je door de QR-code te scannen of erop te klikken.

Pagina uit 'De kwalitatieve aanpak van de woningbouwopgave'

Samenstelling Adviescommissies Groningen & Drenthe en RVT 2024

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

M.H. (Maarten) Post	voorzitter
H.K. (Rika) Pot	voorzitter
A.H. (Anton) Saman	voorzitter
D. (David) de Boer	architectuur
T. (Titus) Mars	architectuur
A. (Arnold) Venema	architectuur
N.D. (Nico) Visser	architectuur
L. (Leo) Dijkstra	stedenbouw en landschap
C. (Kees) Hofstee	stedenbouw en landschap
A. (Annet) Ritsema	stedenbouw en landschap
A.W. (Astrid) Siemer	restauratiearchitectuur
J.G. (Janet) Bosma-Heun	bouw- en cultuurhistorie
R.J. (Roel) de Jong	aanvullend commissielid constructies
H.A. (Henny) Groenendijk	aanvullend commissielid archeologie
J.W. (Jean) Frantzen	aanvullend commissielid duurzaamheid
A.B. (Aron) Banninga	secretaris geïntegreerde commissie
M.D.P. (Mark) Hendriks	secretaris subcommissie uiterlijk van bouwwerken
K. (Katja) Heid	rayonarchitect
J.A. (Jan Arend) Mulder	rayonarchitect
W. (Wouter) Stoer	rayonarchitect
K.F. (Karel) Geijzendorffer	burgerlid gemeente Veendam
F. (Floor) Haanstra	burgerlid gemeente Veendam
B. (Brigitte) Giesen-Geurts	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
W. (Mieke) van Bers	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
O. (Odwin) Ralling	adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
H. (Harm) Los	adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Foto: Ronnie Zeemering

Samenstelling Adviescommissies Groningen & Drenthe en RVT 2024

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

T.A.C.O. (Tavo) van den Heiligenberg	voorzitter
W. (Wiepkjen) Kingma	voorzitter
J.A. (Johan) de Groot	architectuur
W. (Wouter) Stoer	architectuur
J. (Jop) Voorn	architectuur
M. (Menno) Moerman	stedenbouw en landschap
C.J.M. (Karin) Peeters	stedenbouw en landschap
S. (Siebe) van Seijen	restauratiearchitectuur
C. (Christiaan) Velvis	bouwhistorie
E.H.M. (Noor) Mens	cultuurhistorie en UNESCO Werelderfgoed
W.A.B. (Wijnand) van der Sanden	aanvullend commissielid archeologie
J.W. (Jean) Frantzen	aanvullend commissielid duurzaamheid
S.M. (Sanne) Tillema	secretaris geïntegreerde commissie
M.D.P. (Mark) Hendriks	secretaris subcommissie
K. (Katja) Heid	rayonarchitect
J.A. (Jan Arend) Mulder	rayonarchitect
H. (Hans) Overdiep	rayonarchitect
D. (David) de Boer	rayonarchitect
M. (Meike) Wiedemann-Naaborg	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
C. (Cathelijne) van Andel	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
F. (Frederieke) Dollekamp-van Aarsen	adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Raad van toezicht (per 31 december 2024)

S.B. (Sipke) Swierstra	Oud-burgemeester van Veendam (voorzitter)
J. N. (Jan Ningo) Dijck	Partner Moore MKW
A.H. (Anton) Saman	Adviseur
R. (Rob) Hendriks	Architect & DGA DAAD
H.J. (Henk) Zwiep	Wethouder gemeente Borger-Odoorn
J.W. (Jaap) Velema	Burgemeester gemeente Westerwolde
S. (Sonja) van der Meer	Directeur Stichting het Drentse Landschap

Adviesaanvragen Drenthe & Groningen

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Projecten	Maatwerkmethode/ Ruimte voor Ruimte	Plaatsingsadviezen windturbines
Drentse gemeenten								
1	Assen	408	79	22	x	x	x	x
2	Aa en Hunze	*	64	53	15	x	x	1
3	Borger Odoorn	299	23	108	x	x	x	x
4	Coevorden	x	x	x	x	x	x	x
5	De Wolden	71	21	12	x	x	x	x
6	Emmen	503	14	x	x	x	x	1
7	Hoogeveen	97	12	12	x	x	x	x
8	Midden-Drenthe	*	9	75	x	x	x	1
9	Meppel	x	x	x	x	x	x	x
10	Noordenveld	419	43	18	x	x	x	x
11	Tynaarlo	538	28	x	1	x	x	x
12	Westerveld	x	x	x	x	x	x	x
		2335	**293**	**300**	**16**	**0**	**0**	**3**

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Projecten	Huisadviseurschap	Plaatsingsadviezen windturbines
Groninger gemeenten								
1	Eemsdelta	625	127	150	4	2	3	6
2	Het Hogeland	604	114	x	1	x	x	x
3	Groningen	*	*	x	x	x	x	x
4	Midden-Groningen	381	35	32	1	x	x	1
5	Oldambt	390	56	43	x	x	x	2
6	Pekela	66	4	0	x	x	x	x
7	Stadskanaal	107	4	0	x	x	x	x
8	Veendam	210	*	11	x	x	x	x
9	Westerkwartier	665	55	3	x	2	x	1
10	Westerwolde	355	7	10	13	5	12	x
		3403	**402**	**249**	**19**	**9**	**18**	**10**

* eigen commissie **X** niet van toepassing

Jaarrekening 2024 - Balans

Balans in € per 31 december 2024		
ACTIVA	31/12/2024	31/12/2023
Immateriële vaste activa		
Software	54.678	52.151
	54.678	*52.151*
Materiële vaste activa		
Terreinen en gebouwen	618.723	638.421
Inrichtingskosten	60.141	43.907
Kantoorinventaris	8.713	13.492
	687.577	*695.820*
Vorderingen		
Debiteuren	357.439	316.646
Overige vorderingen en overlopende activa	84.799	194.344
	442.238	*510.990*
Liquide middelen		
Kas	77	237
Banken	1.820.954	1.375.046
	1.821.031	*1.375.283*
	3.005.524	**2.634.244**

Balans in € per 31 december 2024		
PASSIVA	31/12/2024	31/12/2023
Eigen vermogen		
Kapitaal	1.942.826	1.873.940
Bestemmingsreserves	214.138	183.761
	2.156.964	*2.057.701*
Kortlopende schulden		
Crediteuren	134.278	33.148
Belastingen en sociale lasten	102.315	93.228
Schulden ter zake van pensioenen	22.353	22.872
Overige schulden en overlopende passiva	589.614	427.295
	848.560	*576.543*
	3.005.524	**2.634.244**

Bij de jaarrekening is een samenstellingsverklaring door de accountant afgegeven.

Libau heeft een B3-status en is eigenrisicodrager voor de Werkloosheidswet.

Jaarrekening 2024 - Staat van baten en lasten in €

Baten				
	Jaarrekening 2024	Begroting 2024	Jaarrekening 2023	Begroting 2023
BATEN				
Opbrengsten	2.064.645	1.830.000	1.909.132	1.830.000
Opbrengsten projecten	1.061.539	610.000	686.284	570.000
	3.126.184	*2.440.000*	*2.595.416*	*2.400.000*
	3.126.184	**2.440.000**	**2.595.416**	**2.400.000**

Lasten				
	Jaarrekening 2024	Begroting 2024	Jaarrekening 2023	Begroting 2023
LASTEN				
Personeelskosten	1.077.104	1.014.000	1.102.657	1.019.000
Huisvestingskosten	67.126	54.000	54.807	55.500
Kantoorkosten	100.916	107.500	94.276	103.000
Algemene kosten	239.389	202.500	234.033	151.000
Kosten overige opbrengsten	462.992	415.000	463.001	435.000
Kosten projecten	1.049.051	605.000	678.406	565.000
Afschrijvingen	61.725	54.000	58.291	47.500
	3.058.303	*2.452.000*	*2.685.471*	*2.376.000*
Bedrijfsresultaat	**67.881**	**(12.000)**	**(90.055)**	**24.000**
Rente baten en lasten ( )	27.032	17.500	14.106	0
Bijzondere baten en lasten ( )	4.350	0	0	0
	31.382	*17.500*	*14.106*	*0*
Resultaat bestemmingsreserves	**99.263**	**5.500**	**(75.949)**	**24.000**
Mutaties in de reserves Libau				
Mutatie onderhoudsreserve	2.421	2.500	873	(5.500)
Mutatie reserve WW-verplichtingen*	7.956	0	(23.288)	0
Mutatie jubileumreserve	20.000	10.000	10.000	0
	30.377	*12.500*	*(12.415)*	*(5.500)*
Resultaat na bestemmingsreserves Libau	**68.886**	**(7.000)**	**(63.534)**	**29.500**

Bij de jaarrekening is een samenstellingsverklaring door de accountant afgegeven.

*Libau heeft een B3-status en is eigenrisicodrager voor de Werkloosheidswet.

Waarderingsgrondslagen 2024

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening
Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met Richtlijn 640 organisaties-zonder-winststreven van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd.

Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Financiële instrumenten
Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als financiële derivaten verstaan. In de toelichting op de onderscheiden posten van de balans wordt de reële waarde van het betreffende instrument toegelicht als die afwijkt van de boekwaarde.

Indien het financiële instrument niet in de balans is opgenomen wordt de informatie over de reële waarde gegeven in de toelichting op de “Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen”.

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

Stichting Libau OCE beschikt hoofdzakelijk over primaire financiële instrumenten.

Schattingen
Om de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening te kunnen toepassen, is het nodig dat het bestuur van de Stichting zich over verschillende zaken een oordeel vormt, en dat het bestuur schattingen maakt die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Immateriële vaste activa
De immateriële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Materiële vaste activa
De materiële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Financiële vaste activa
Kapitaalbelangen in vennootschappen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd op kostprijs.

Vorderingen
De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Pensioenen
Het pensioen van de werknemers is verzekerd bij het bedrijfstakpensioenfonds ABP.
De pensioenregeling is een ‘defined benefit’-regeling op basis van middelloon. De pensioenaanspraken zijn gegarandeerd met voorwaardelijke indexatie. Indexatie van pensioenaanspraken is afhankelijk van de financiële positie van ABP.

De aan ABP verschuldigde pensioenpremies worden als last in de winst- en verliesrekening verantwoord. De in het boekjaar aan ABP verschuldigde, maar nog niet aan ABP voldane pensioenpremies worden als (pensioen)verplichting op de balans opgenomen.

Libau heeft naast de jaarlijks verschuldigde pensioenpremies geen juridische verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen, indien sprake is van een financieel tekort bij ABP. Om deze reden worden alleen de op een periode betrekking hebbende verschuldigde pensioenpremies in die periode ten laste van het resultaat gebracht.

Het ABP had ultimo het boekjaar een beleidsdekkingsgraad van 113,1%.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Bij de bepaling van het exploitatieresultaat gelden de volgende beginselen: lasten (en baten) zijn toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Opbrengsten

Onder opbrengsten wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor verleende diensten of verkochte goederen, verminderd met verleende kortingen. De subsidies worden tegen het verrekende bedrag opgenomen.

Bedrijfskosten

De bedrijfskosten worden bepaald op basis van historische uitgaafprijzen verminderd met de ontvangen kortingen en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden berekend door middel van de vaste percentages van de aanschaffingswaarde op basis van de verwachte economische levensduur.

Onderhoudskosten

De componentenmethode wordt toegepast voor de verwerking van onderhouds-kosten.

Colofon

Uitgave

Libau, de kennisorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe.

Dit jaarverslag is tot stand gekomen met medewerking van medewerkers van Libau. De interviews zijn uitgewerkt door Kees de Graaf Tekstredactie met uitzondering van het artikel ‘Archeologie in beeld in Borger’, dat is geschreven door Marjo Montforts.

Fotoverantwoording

Dank aan alle personen en organisaties die toestemming hebben verleend voor het gebruik van hun beeldmateriaal.

Fotografie

Ronnie Zeemering (Zeemering Media)
Walter Frisart FOTOwerk
David Vroom
Janna Bathoorn
Bas Meelker
Mark Sekuur

Bronvermelding

Libau heeft voor deze publicatie geprobeerd alle rechthebbenden van de getoonde afbeeldingen op te sporen en hun toestemming te vragen voor opname in deze publicatie. Mocht er desondanks iemand zijn die meent enig recht te kunnen doen gelden op een gepubliceerde afbeelding neem dan contact op met Libau.

Ontwerp en vormgeving

De Merkstudio

Druk

Printis, Arnhem

© Libau, juni 2025

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Hoge der A 5
9712 AC Groningen
050 - 312 65 45
info@libau.nl
www.libau.nl

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

ONZE LEEFOMGEVING. JOUW VERHAAL.

